

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Dálného východu

Bakalářská práce

Dmitry Abbasov

Dialekty japonštiny: srovnání a historický vývoj

Japanese Dialects: Intercomparison and Historical Development

Poděkování: Chtěl bych zde poděkovat panu doktoru Tiralovi za trpělivé vedení práce a cenné rady a připomínky a mojí manželce Veronice za pravopisnou a stylistickou kontrolu textu.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 11. srpna 2014

podpis: .....

Abstrakt:

Cílem této práce je podat synchronní i diachronní přehled dialektů japonského jazyka na území čtyř největších ostrovů Japonska. Práce nejprve vymezuje pojem dialektu a poté podává krátký přehled historie dialektologie v Japonsku. Třetí kapitola představuje jádro práce, popis japonských dialektů od 20. století, pro jejichž členění do jednotlivých skupin byla použita klasifikace zakladatele japonské dialektologie Tódžóa Misaa. Po vytyčení některých nářečních rysů zejména v rovině fonetické a gramatické a krátkého popisu jejich současného stavu následuje exkurz do vývoje japonské jazykové politiky v průběhu 20. století a jejího vlivu na postavení nářečí v japonské společnosti. V závěru shrnuji dnešní tendence v jazykovém vývoji jednotlivých regionů Japonska.

Klíčová slova:

Japonština, dialekt, nářečí, fonetika, gramatika, jazyková politika

Abstract:

The aim of this thesis is to provide synchronic and diachronic overview of dialects of the Japanese language spoken on the four main islands of Japan. First, the thesis defines the term 'dialect' and then gives a short overview of the history of dialectology in Japan. The third chapter is the core of the thesis—description of Japanese dialects since the 20th century—and it uses the classification by the founder of the Japanese dialectology, Tōjō Misao, to separate the dialects into groups. After pinpointing of some of the dialect features, especially phonetic and grammatical ones, and a short description of their present state, there follows an excursus into the development of Japanese language policy in the 20th century and its impact on the status of dialects in Japanese society. The conclusion summarizes today's tendencies in the language development in individual regions of Japan.

Keywords:

Japanese, dialect, phonetics, grammar, language policy

Poznámka k transkripci japonských slov, jmen a místních názvů

U všech osobních jmen a místních názvů byl použit český přepis. Japonská osobní jména jsou uvedena v původním pořadí (nejdříve příjmení, potom jméno).

Pro přepis japonských slov byla použita česká transliterace (aby byla práce přístupná i ne-japanologickým badatelům) a pro znázornění jemnějších nuancí také písmena mezinárodní fonetické abecedy.

OBSAH

Úvod	7
1. Obecný přehled.....	9
1.1 Definice dialektu.....	9
1.2 Dialekty v japonštině	9
2. Počátky jazykovědy a dialektologie v Japonsku	10
2.1 Podklady pro studium dialektů z předmoderní doby	10
2.2 Studium dialektů od období modernizace	11
3. Popis japonských dialektů od 20. století	13
3.1 Západní Japonsko	15
3.1.1 Dialekty regionu Kinki.....	15
3.1.2 Hokuriku.....	17
3.1.3 Šikoku.....	19
3.1.4 Čúgoku	21
3.1.5 Unpaku	22
3.2 Ostrov Kjúšú	23
3.2.1 Dialekty Hóniči	23
3.2.2 Hičiku	24
3.2.3 Sacugú	26
3.3 Východní Japonsko.....	27
3.3.1 Tókai-Tósan	27
3.3.2 Kantó	28
3.3.3 Severovýchodní Japonsko	31
3.3.4 Ostrov Hokkaidó	32
4. Vývoj postavení dialektů v japonské společnosti a dnešní situace	34
Závěr	38
Seznam literatury	40

Úvod

V mezinárodním kontextu se Japonsko prezentuje jakožto stát homogenní ve všech ohledech včetně jazykového. Ačkoli je faktem, že Japonsko zejména v průběhu poválečného období dosáhlo prostřednictvím masové kultury a celostátního systému školství značné míry homogenizace společnosti jak po obecně kulturní stránce, tak i po vyloženě jazykové, tento proces není zdaleka u konce.

Kromě japonštiny na území současného Japonska existují další jazyky, především ainština, jazyk původních obyvatel ostrova Hokkaidó, který nyní považuje UNESCO za „kriticky ohrožený“. ¹ Také v roce 2009 zahrnuje UNESCO do seznamu ohrožených jazyků hačidžóštinu (jazyk ostrovů Hačidžó a Aogašima souostroví Izu) a řadu jazyků ostrovů Rjúkjú: amamštinu (jazyk souostroví Amami), kunigamštinu (severní část Okinawských ostrovů), okinawštinu (jižní část Okinawských ostrovů), mijakštinu (ostrovy Mijako), a to všechno jako „zcela určitě ohrožené“. Dva nejjižnější jazyky Japonska – jaejamština (souostroví Jaejama) a jonagunština (ostrov Jonaguni téhož souostroví, nejzápadnější obydlený ostrov Japonska) se dostaly do seznamu jakožto „váženě ohrožené“. V této práci se však soustředím na jazykovou situaci čtyř největších japonských ostrovů, tedy těch oblastí Japonska, kde se podle UNESCO mluví pouze japonsky. I tamní jazyková situace, jak uvidíme, zdaleka není jednorodá.

Jak vyplývá z názvu, cíl této práce je dvojitý: skrz popis základních charakteristik jednotlivých nářečních skupin zachytit jazykovou rozmanitost, která existovala na poměrně malém území Japonska až donedávna, a také nahlédnout dnešní jazykovou situaci a dnešní tendence v jazykovém vývoji jednotlivých regionů. Domnívám se, že vztah společnosti k dialektům vykazuje v posledních desetiletích pozitivní změny směrem od stigmatizace k zachovávaní a propagaci místních nářečí jakožto lokálního koloritu a součástí kulturního dědictví japonského národa.

Jelikož chci ve své práci pokrýt téměř celé území Japonska, vytyčím pouze několik rysů charakteristických pro každou skupinu dialektů. Primárně se budu věnovat jevům v oblastech fonetiky a gramatiky. Výjimečně se budu zmiňovat i o jevech z jiných jazykových rovin, jako jsou slovní zásoba nebo roviny vyjádření zdvořilosti (*keigo*), avšak z kapacitních důvodů se nebudu věnovat těmto rozsáhlým a nepochybně důležitým aspektům příliš dopodrobna. Přestože se při popisu dialektických rysů o nich vyjadřuji v přítomném čase („vyskytuje se“, „používá se“ atp.), popisuji tradiční nářečí, která v Japonsku existovala hlavně v první

---

¹ Atlas ohrožených světových jazyků UNESCO.

polovině dvacátého století, takže jednotlivé rysy nemusejí přežívat i v dnešní době (současnému stavu věnuji zpravidla závěrečný odstavec podkapitoly).

1. Obecný přehled

1.1 Definice dialektu

Nejdříve definujme, co to vlastně je *dialekt*. Tento termín je řeckého původu, pochází od slovesa *dialegomai* – vyměňovat si myšlenky, mluvit s někým. František Čermák ve své knize „Jazyk a jazykověda“ uvádí, že *dialekt* neboli *nářečí*, je „lokálně omezená varieta jazyka s úhrnem rysů odlišných od dialektu jiného či jazyka spisovného“.² Rozhodujícím faktorem při určení dialektu je tedy faktor geografický, tzn., že můžeme mluvit o nějakém nářečí pouze ve spojení s územím obydleném skupinou jeho uživatelů. Japonský jazykový učenec (tj. *kokugogakuša*, viz 2.2) Tódžó Misao definuje dialekty jako „jazykové skupiny rozlišné z hledisek výslovnosti, lexiky a gramatiky, vzniklé rozdělením jednoho národního jazyka na území jeho užití“.³

1.2 Dialekty v japonštině

Geografický faktor sehrál přirozenou roli v utváření rozmanitosti japonských dialektů – hornatost krajiny od starověku znesnadňovala komunikaci mezi jednotlivými regiony. Omezení mobility obyvatelstva na začátku období Edo (na začátku 17. století) také zásadním způsobem přispělo k diverzifikaci místních nářečí v jednotlivých knížectvích,⁴ jejichž počet se během tohoto období pohyboval kolem 265.⁵ Ačkoliv tato knížectví byla přísně kontrolována centrální vládou tokugawského šógunátu v Edo (dnešním Tokiu), představovala v podstatě oddělené státy, jejichž hranice bránily svobodnému pohybu lidí a zboží, a tak se jazyky jednotlivých knížectví vyvíjely izolovaně od sebe až do pádu tohoto politického systému v polovině 19. století. Hlavně na ostrově Kjúšú a na severu Honšú hranice dialektů mají sklon přesně odpovídat hranicím bývalých knížectví. Míra diverzifikace nářečí byla taková, že mluvčí z jednotlivých regionů si ve mnoha případech nebyli schopni navzájem rozumět, což se zjevně ukázalo při střetu vojenských jednotek během občanské války Bošin v období hned po pádu tokugawského šógunátu.

---

² Čermák, 266.

³ Hino, 7 (citace z Tódžó Misao, *Hógen to hógengaku*, 1938).

⁴ Ramsey 2004, 86–87.

⁵ Reischauer, 82.

2. Počátky jazykovědy a dialektologie v Japonsku

2.1 Podklady pro studium dialektů z předmoderní doby

Nejstarším dochovaným písemným pramenem pro studium japonských dialektů jsou *Azumauta* (písně východních provincií) v poetické sbírce *Man'jóšú* z 8. století, kde jsou zachyceny některé rysy starého východního dialektu,⁶ tedy mluvy provincií na východ od regionu Kinki. Tyto rysy jsou také k nalezení v *Sakimori no uta* (písně strážců hranic), obsažených v téže sbírce. Písně strážců hranic pocházejí sice z oblasti Dazaifu a okolí na severním Kjúšú, ale jejich autory jsou vojáci vyslaní na službu z východních provincií. Například zatímco v okolí císařského města se pro zápor používala částice *nu*, ve východních provinciích sloužila tomuto účelu částice *nafu*. Záznamy o provinciálním lexikonu se také vyskytují v *Fudoki*, „Záznamech z provincií“, kompilovaných od roku 713 po další zhruba dvě desetiletí. Koncept regionálních nářečí existoval již ve starověku: slovo *hógen* (doslova „mluva periferních zemí“, v současném významu pak „dialekt“) se poprvé objevuje ve zdroji *Tódaidži fudžumonkó* z 9. století – různorodé sbírce buddhistických liturgií a vyprávění z Indie a Číny, – kde jsou zmíněny odlišnosti v řeči východních regionů v souvislosti s potřebou šíření Buddhova učení.⁷ V dalších zdrojích z období Heian kromě záznamu několika málo jednotlivých slov a zmínek o tom, že provinciální nářečí jsou vulgární, nenacházíme prakticky nic.

Stav japonštiny na konci 16. století zevrubně popisuje mluvnice *Nihon daibunten*, sestavená portugalským misionářem Joãoem Rodriguesem v roce 1604. Mimo jiné jsou v ní popsány rysy dialektů ze tří oblastí – hlavního města Kjóta, ostrova Kjúšú a východního regionu. Na takovouto klasifikaci odkazuje i v mluvnici zdokumentované rčení, zřejmě pro tuto dobu běžné: „Kjó e, Cukuši ni, Bandó sa“, tj. „Do Kjóta, do provincie Cukuši (*dnešní prefektura Fukuoka*), do Východních provincií“, v němž jsou pádové partikule použity podle regionálních zvyků.

V období Edo jednotliví učenci hojně prováděli vlastní výzkumy v oblasti dějin japonštiny, avšak dialektům se takové pozornosti nedostalo a nikdy nebyly hlavním objektem bádání. Objevovaly se ale jazykové příručky jak pro ovládnutí jazyka hlavního města Kjóta (*Katakoto* od autora poezie haikai Jasuhary Teišicua z roku 1650), tak pro porozumění ostatním nářečím (*Sendai kotoba iroha jose* od básníka Inawašira Ken'ikua z roku 1720 nebo *Šónai hamaogi* o jazyce Edo pro lidi z knížectví Šónai od Hotty Kikacua z roku 1767) a také vyšel v roce 1775

---

⁶ Novák.

⁷ Moro.

první celojaponský dialektický slovník *Šokoku hógen bucurui šóko*, který obsahoval přibližně 4000 hesel.

Navíc faktickým přesunem administrativního centra do města Edo, sídla šógunátní vlády, se status jeho dialektu postupně zvyšoval a začal se hojně užívat pro přímou řeč postav v literatuře. Tento jazyk nabył některých rysů jazyka císařského hlavního města, a proto se odlišil od nářečí knížectví, které ho obklopovaly.

2.2 Studium dialektů od období modernizace

Souhrn dosavadních poznatků o japonštině se za éry Meidži (1868–1912), období rozsáhlých reforem ve všech sférách života japonské společnosti, propojil do vědecké disciplíny zvané *kokugogaku* tedy „věda o národním jazyce“, která vycházela z unikátnosti japonštiny a zejména na začátku měla málo společného s lingvistikou v západním pojetí; jako hlavní objekt zájmu měla dějiny japonštiny a hledání původní podoby jazyka. Sbíráni materiálů o dialektech „za účelem selekce slov pro standardní jazyk“ provedené Komisí pro průzkum národního jazyka (*Kokugo čósa iinkai*) založenou roku 1902 sice vyústilo za pouhé čtyři roky ve vydání atlasů s fonetickými a gramatickými údaji o nářečích z celého Japonska, avšak bádání nešlo dost do hloubky a hlavním úspěchem bylo rozdělení země dle nářečního kritéria na „východ“ a „západ“.

Základy japonské dialektologie položil učenec *kokugogaku* Tódžó Misao,⁸ který v roce 1927 poprvé zveřejnil a během následujících let rozpracoval model „souhrnné“ (*sógó*) klasifikace japonských dialektů, jenž se v Japonsku dodnes považuje za standardní. Tento model se zakládal na tzv. „hypotéze nářečních oblastí“, která dělila území nejdřív na zóny „dialektů vlastního Japonska“ a „dialektů souostroví Rjúkjú“, následně pak do menších zón, které sdílely některé fonologické a morfologické vlastnosti (především způsob časování sloves a přídavných jmen).

V roce 1930 s jiným typem klasifikace přišel lingvista Hattori Širó,⁹ který na konci 20. let zmapoval tónové přízvuky podél železniční tratě Tokio-Kjóto.¹⁰ Hattori objevil, že řeka Ibi v prefektuře Mie slouží jako hranice mezi tokijským a kjótským typem tónového přízvuku. Zatímco v řeči prefektur Gifu a Aiči (ležících na východ od ř. Ibi), které Tódžó přiřadil k západním dialektům, se používaly časovací vzory sloves spíše západního typu, tónový přízvuk byl identický s tokijským. Hattori tvrdil, že tónový přízvuk je spolehlivějším kritériem pro klasifikaci, jelikož je unikátní pro každé slovo a je tak odolnější proti

---

⁸ 東条操 (1884–1966)

⁹ 服部四郎 (1908–1995)

¹⁰ Ramsey 1982, 97–101.

napodobování, kdežto nová pravidla ohýbání slov se dají snadno naučit a proto jejich změna probíhá rychleji. Hattori následně jako první v Japonsku úspěšně aplikoval komparativní metodu, když porovnal řadu východních a západních dialektů ve snaze ukázat, že se hledání počátků jazyka nemusí omezovat jen na studium písemných zdrojů.

Teorii o rozložení dialektů v rovině lexikální předložil folklorista Janagita Kunio,¹¹ který je studoval jakožto prostředek pro pochopení japonské kultury. Pod vlivem francouzských dialektologů v roce 1927 zveřejnil v etnografickém časopise *Džinrui zašši* teorii „dialektických kruhových zón“, podle níž hlavní město bylo zdrojem kultury a rozšiřovalo inovace do původně jednoduchého venkova. Týkalo se to i jazyka; nejstarší prvky kultury byly tak podle něj k nalezení v oblastech nejvzdálenějších hlavnímu městu. Od mládí Janagita cestoval po japonském venkově a sbíral variace slova „hlemýžď“, používané v různých regionech. Ramsey zmiňuje,¹² že to je možná nejznámější lingvistická teorie v Japonsku a jeho slova potvrzuje i ten fakt, že se o ní přednášelo na kurzu Japonských reálií pro zahraniční studenty na univerzitě v Cukubě.¹³

Významný lingvista Kindaiči Haruhiko¹⁴ založil svou klasifikaci na fonologických rozdílech:¹⁵ do skupiny „dialektů zadního Japonska“ (*Ura Nihonšiki hógen*) zahrnul nářečí regionu Tóhoku, v nichž se splývají slabiky *i/e*, *ši/su*, *či/cu* a *dži/zu*, do skupiny „dialektů předního Japonska“ (*Omote Nihonšiki hógen*) – „čistší“ (se zřetelnější výslovností) nářečí regionů Kantó a Kinki a do skupiny „dialektů Sacumy a Ósumi“ (*Sacugúšiki hógen*) – dialekty jihu Kjúšú, kde se v slabikách často vypouštějí samohlásky *i* a *u*, a vznikají tak zavřené slabiky. Také Kindaiči bere ve své teorii zřetel na tónový přízvuk.

Existují i další návrhy na klasifikaci japonských dialektů. Například v roce 1949 navrhl Cuzuku Cuneo¹⁶ sjednotit dialekty Kjúšú a západního Japonska do jedné skupiny a vyčlenit do zvláštní skupiny dialekty Hačidžó.

---

¹¹ 柳田國男 (1875–1962).

¹² Ramsey 1982, 113.

¹³ Autor práce tento kurz navštěvoval v akademickém roce 2012.

¹⁴ 金田一春彦 (1913–2004)

¹⁵ Hino, 16.

¹⁶ 都竹 通年雄 (1920–1984)

3. Popis japonských dialektů od 20. století

Podívejme se na charakteristické rysy jednotlivých dialektů, které se vyskytovaly na území čtyř hlavních ostrovů Japonska ve 20. století a na tendence jejich vývoje ve století jednadvacátém. V této kapitole uvedu některé rysy typické pro danou skupinu dialektů ve vztahu ke standardní japonštině, ale také rozdíly pozorované u jednotlivých nářečí v rámci skupiny.

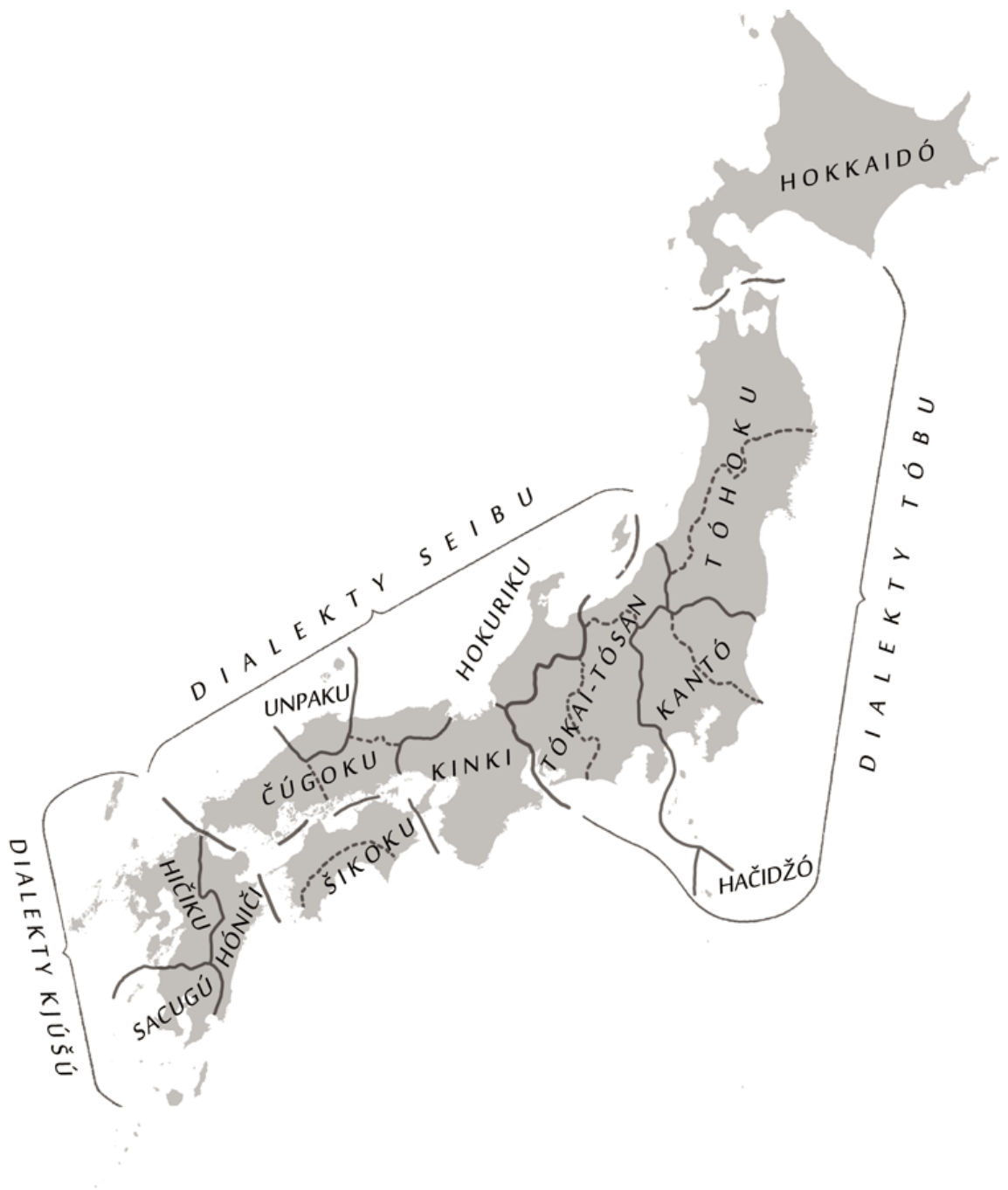
Pro účely této práce použiji všeobecnou klasifikaci Tódžóa Misaa, jejíž konečná verze z roku 1953 bere ohled na tónový přízvuk v řeči obyvatel prefektur Gifu a Aiči a podle tohoto příznaku zahrnuje tyto dialekty do východní skupiny. Celková struktura¹⁷ vypadá následovně (viz také Obr. 1):

- Dialekty Tóbu (východního Japonska)
  - ✧ Dialekty ostrova Hokkaidó
  - ✧ Dialekty Tóhoku (severovýchodní region)
    - Kita Óu (sever bývalých provincií Mucu a Dewa)
    - Minami Óu (jih bývalých provincií Mucu a Dewa)
  - ✧ Dialekty Kantó (region nížiny Kantó)
    - Východní Kantó (prefektury Ibaraki a Točigi)
    - Západní Kantó (prefektury Tokio, Čiba, Saitama, Gunma, Kanagawa a východ Jamanaši)
  - ✧ Dialekty Tókai-Tósan (jih a východ regionu Čúbu)
    - Ečigo (prefektura Niigata bez ostrova Sado)
    - Nagano-Jamanaši-Šizuoka (vyjmenované prefektury)
    - Gifu-Aiči (vyjmenované prefektury)
  - ✧ *Dialekty ostrova Hačidžó (nejsou předmětem této práce)*
- Dialekty Seibu (západního Japonska)
  - ✧ Hokuriku (prefektury Tojama, Išikawa, sever prefektury Fukui, ostrov Sado)
  - ✧ Kinki (prefektury Kjóto, Ósaka, Šiga, Nara, Hjógo, Wakayama a Mie)
  - ✧ Čúgoku (severní části prefektur Kjóto a Hjógo a region Čúgoku bez části prefektur Tottori a Šimane)
    - Tósan'in (východ Tottori, sever Hjógo a Kjóto)
    - Tósan'jó (prefektura Okajama a východ prefektury Hirošima)
    - Niši Čúgoku (centrální a západní část Šimane, západ prefektury Hirošima, prefektura Jamaguči)

---

¹⁷ Do určité míry zjednodušená a bez dialektů souostroví Rjúkjú.

- ✧ Unpaku (západ Tottori a východ Šimane)
- ✧ Šikoku
  - A-sa-i (provincie Awa, Sanuki a Ijo)
  - Dialekt provincie Tosa (současné prefektury Kóči)
- Dialekty Kjúšú
  - ✧ Hóniči (prefektury Óita, Mijazaki a východ prefektury Fukuoka)
  - ✧ Hičiku (prefektury Fukuoka, Saga, Nagasaki, Kumamoto)
  - ✧ Sacugú (prefektura Kagošima a jihozápad Mijazaki)

Obr. 1. Obecná klasifikace dialektů vlastního Japonska podle Tódžóa Misaa (adaptováno z Kobajaši 2003)

Svůj výklad začnu od skupiny dialektů regionu Kinki v západním Japonsku, které se až donedávna (v historickém měřítku) těšily vedoucímu postavení jakožto obklopující císařské hlavní město a které poskytly základ pro rekonstrukci historického vývoje japonštiny.

3.1 Západní Japonsko

3.1.1 Dialekty regionu Kinki

Skupina dialektů regionu Kinki, neboli Kansai, zahrnuje hlavně dialekty Ósaky, Kjóta, Ise, dále pak Kišú, Banšú, Šiga a řadu dalších, které jsou rozšířeny na území dnešních prefektur Kjóta, Ósaka, Šiga, Nara, Hjógo, Wakajama a Mie. Tyto dialekty se vyvinuly z nářečí, z nichž některé během období Heian posloužily jako základ pro klasický literární jazyk – jde především o nářečí Narské kotliny a později města Heian (dnešní Kjóta), kam se přestěhoval císařský dvůr v roce 794. Svoji nadřazenou pozici tento jazyk ztratil během období Edo, kdy se na jednu stranu zrodilo nové kulturní centrum ve městě Edo (dnešním Tokiu), kde sídlila šógunátní vláda, a na stranu druhou se dočkala hospodářského rozkvětu Ósaka, jejíž dialekt také začal hrát důležitou roli v regionu.

Společnými fonetickými prvky pro většinu dialektů Kinki jsou zaokrouhlená samohláska *u* (na rozdíl od nezaokrouhlené [u] ve standardní japonštině), absence redukce samohlásek *i* a *u* (dříve v jakékoli části slova, dnes prakticky výhradně na začátku slova) a zaměňování slabik řady ZA slabikami řady DA (např. *zabuton* se vyslovuje jako *dabuton*), v nářečí prefektury Wakajama také řady RA (*jodogawa* → *gorogawa*). Souhláska *s* má sklon měnit se v některých slovech, například v ukazovacích zájmenech, v *h* (*só ka* → *hó ka*). Jednomórová¹⁸ slova se často prodlužují (*me* → *mé*, *te* → *té*), na konci delších slov se kvantita naopak občas ztrácí (*sensei* → *sense*, *gakkó* → *gakko*, *kóhí* → *kóhi*). Dalším fonetickým jevem v dialektech Kinki je přidání geminace¹⁹ a slabičného *n*: *tošijori* → *toššori*, *ničijó* → *niččó*; *gobó* → *gonbo*, *kaši* → *kašin*. V některých případech se kvantita samohlásky zaměňuje slabičným *n* (*bósan* → *bonsan*).

Odlišně od standardní japonštiny se časují pětistupňová slovesa²⁰ řady *wa* – v minulém čase u slov typu *kau*, *warau*, *omou* nastává eufonizace²¹ pomocí zvuku *u* (místo eufonizace geminací jako ve standardní japonštině) a nabývají tato slova tvaru *kóta*, *waróta*, *omóta* (oproti *katta*, *waratta*, *omotta* ve standardním jazyce). V případě tříslabičných *warau* a *omou*

¹⁸ Móra – základní časová jednotka, které odpovídá délka krátké slabiky nebo poloviční délka slabiky dlouhé (Lotko, 75).

¹⁹ Geminace – zdvojení souhlásky.

²⁰ Pětistupňová slovesa – skupina sloves, při jejichž časování se na konci slovesného základu objevuje všech pět samohlásek (v české literatuře bývají také označovány jako „souhlásková“ nebo „u-slovesa“).

²¹ Eufonizace – fonetická modifikace části slova vedoucí k snadnější výslovnosti.

je další variantou zkrácené *warota* a *omota*; tento typ eufonizace je však na ústupu a stále více se při časování prosazuje geminace, podle vzoru standardní japonštiny.

S hlediska přízvuku tvoří dialekty Kinki typ přízvukové stavby nazývaný *keihanšiki*, jehož variace se také vyskytují v dialektech oblasti Hokuriku a ostrova Šikoku. Na rozdíl od standardní japonštiny kromě *jádra přízvuku* (móry ve slově, na které tón klesá), tento typ tónové stavby rozlišuje také tón první móry ve slově, což způsobuje odlišnost a větší rozmanitost přízvukových modelů oproti standardní japonštině a prakticky znemožňuje lidem z jiných oblastí plně ovládnout dialekt Kinki.

Pro utváření záporného tvaru sloves se používá částice *hen* (místo *nai* ve standardní japonštině), která se vyvinula z výrazu „základ ren'jó²² + *wa senu*“ postupnou proměnou v *wasen* → *jasen* → *jahen* → *hen*. K dalším variantám částice *hen* patří *hin*, *sen* a *šin* – tato skupina částic se používá v oblasti kolem Ósaky (hlavně na severovýchodě – Kjóto, Šiga). Částice *n* je rozšířena v prefekturách Mie, Wakajama, jižní Nara a je typickou také pro další skupiny dialektů západního Japonska; přechodná varianta *jahen* (a jí příbuzné *jahin*, *jasen* a *jašin*) se používá v severní Naře a na pobřeží Japonského moře v prefektuře Hjógo; částice *jan* a *ran* pak také na části území prefektur Mie a Nara.

Průběhový aspekt slovesa *šiteiru* má v dialektech Kinki podoby *šijoru/šijó*, *šijaru*, *šitoru/šitó*, *šiteru*, *šitáru*. Na většině území regionu Kinki, hlavně pak v severní části prefektury Ósaka, se v použití průběhového aspektu rozlišují stupně zdvořilosti:²³ tvar *šiteru* odpovídá uctivému tvaru, *šitoru* – skromnému, což souvisí s rozdílem mezi existenčními slovesy *iru* a *oru*. V některých oblastech se použití odlišných tvarů aspektu zakládá na významu: na západě prefektury Hjógo, jihu Ósaky a jihu Wakajamy se rozlišuje mezi tvary *šijoru/šitoru*, *šiteru/šitáru*, *šijaru/šitáru* s tím, že první tvar každého z párů vyjadřuje průběh děje a druhý – trvání výsledku děje. Jsou i oblasti, kde se používá jen jeden průběhový tvar bez rozlišení významu a zdvořilosti – *šitoru* nebo *šitáru* v prefektuře Mie, na severu Kjóta a na jihu prefektury Wakajama.

Jakožto koncová partikule se skoro na celém území regionu používá *ja*, spolu s jejími tvary minulého času *jatta* (*datta* v standardním jazyce) a pravděpodobnostním *jaró* (standardně *daró*).

Významným prvkem slovní zásoby dialektů Kinki jsou podstatná jména pocházející z ren'jó-tvaru sloves, mnohá z nich přitom znamenají záporné povahové rysy člověka, například: *kadžike* – zimomřivec (od *kadžikeru*, křehnout), *émonkai* – ten, kdo neustále

²² Základ ren'jó – tvar slovesa, který především rozvíjí predikáty. Jinde v českých zdrojích také „adverbální tvar“, „I-kmen“ nebo „2. slovesný základ“.

²³ Sanada, 79.

kupuje dobré věci (od *ii mono wo kau*), *irankotoši* – ten, kdo dělá, co po něm nikdo nechce (od *iranai koto wo suru*). Dalo by se říci, že dnes dialekty pod vlivem standardizace ztratily značnou část slovní zásoby, která na území existovala odedávna, ale na druhou stranu mladá generace používá jak nově vzniklé lexikální prvky (např. *čari/čarinko* – jízdní kolo), tak i obnovuje použití jednotek tradiční slovní zásoby (jako *okan* – matka).

V současné době mluvy regionu Kinki zachovávají svoje silné postavení přes rozsáhlý vliv standardní japonštiny díky přetrvávající sebeidentitě starého kulturního a ekonomického centra země a v neposlední řadě také díky popularizaci nářečí prostřednictvím televizních show *manzai* – tradičního žánru japonské stand-up comedy. O silném postavení místních nářečí v Kansai vypovídá i tendence jejich mluvčích nepřizpůsobovat svou řeč při neformální konverzaci s mluvčími standardního jazyka; ve formálních situacích sice mluvčí dialektu přecházejí do standardního jazyka, ale spíše než jako standardní jazyk pak své vyjadřování vnímají jako zdvořilou formu svého dialektu. V průběhu půldruhého století sblížení se se standardním jazykem však dialekty Kinki prodělaly změny, které se projeví ve všech rovinách: fonetické (redukce samohlásek *i* a *u*, mizení přízvukových rozdílů oproti tokijštině, především v delších slovech), gramatické (ústup eufonizace pomocí slabiky *u*, novotvary vzniklé kalkováním ze standardní japonštiny: *sónan ja* ← *sónan da*, *arun ja* ← *arun da*, *jakara* ← *dakara*, *jakedo* ← *dakedo* atd.) a lexikální (nahrazení větší části slovní zásoby tokijskými ekvivalenty). Takovouto smíšenou variantu místní mluvy, která je hojně používána hlavně mladou generací a liší se jak od standardní japonštiny, tak i od tradičního nářečí, a zároveň obsahuje prvky obou, je možné označit jako *neohógen*, neboli „nové nářečí“. Jednou z charakteristik nových nářečí je jejich rozlehlejší oblast užití vzhledem k vysoké vnitroregionální mobilitě obyvatelstva: nově utvářející se interdialekt Kansai je zprůměrovanou podobou dialektů dané oblasti, jednotlivá území však zachovávají svoje reprezentativní rysy (slovesný aspekt *šijó/šitó* místo *šiteiru* v Kóbe, *šiharu* pro 3. osobu v Kjótu apod.).

3.1.2 Hokuriku

Ke skupině Hokuriku náleží dialekty prefektur Tojama, Išikawa, severu prefektury Fukui a ostrova Sado. Do západní skupiny se tato nářečí řadí na základě gramatiky – četné prvky jsou sdíleny s mluvy Kinki: pro zápor ve slovesech se užívá částice *n* (stand. *kakanai* → *kakan*); průběhový aspekt *šiteiru* se vyjadřuje jako *šitoru* (někde také *šičoru*), používá se spona *ja* (ale také *dža*; výjimku tvoří ostrov Sado se sponou *da*), je přítomen také již zmíněný jev *u*-eufonizace při časování sloves i přídavných jmen (stand. *široku* → *širó*, *takaku* → *takó*,

ucukušiku → *ucukušú*) a také *i*-eufonizace při časování sloves řady SA: *dašita* → *daita*. Dále se v Hokuriku používají pětistupňové varianty některých jednostupňových sloves: *karu* místo *kariru* (*půjčovat si*), *aku* místo *akiru* (*unudit se*), *taru* místo *tariru* (*postačovat*).²⁴ Nominalizační partikuli *no* v standardním jazyce odpovídá partikule *ga* (hlavně v prefekturách Išikawa a Tojama), ekvivalentem tázací partikule *ka* je *ke*, také se užívá zdůrazňovacích částic *ma* pro rozkaz a *ča* pro tvrzení (v standardním jazyce funkci zdůraznění v obou případech plní partikule *jo*).

V rovině fonetické mají dialekty části Hokuriku rysy podobné s dialekty Tóhoku (severovýchodního Japonska, viz kap. 3.3.3): na ostrově Sado, poloostrově Noto (sever prefektury Išikawa) a v prefektuře Tojama se pozoruje neutralizace slabik *ši/su*, *či/cu* a *dži/zu* a také posun samohlásek *i* a *u* ke středu. Redukce samohlásek *i* a *u* příznačná pro východní Japonsko je rozšířena po celém regionu Hokuriku. Na druhou stranu se skupinou Kinki nářečí Hokuriku sdílejí prvky jako je proměna souhlásky *s* v *h* v ukazovacích zájmenech nebo prodlužování jednomórových slov.

Přízvuková stavba skupiny je různorodá, avšak všechny typy se dají označit jako přechodné od kansaiské (Kinki) přízvukové stavby *keihanšiki* k tokijské *tókjóšiki*. Tak například typ nazvaný lingvistou Hattorim Širóem *tareišiki* podle místního jména na západě prefektury Gifu se používá na východě prefektury Fukui a v prefektuře Tojama. Další typ *kagaimadžóšiki* popsaný lingvistou Kindaičim Haruhikem se vyskytuje na jihu Fukui a na jihu Išikawa. Zajímavé přitom je, že v obou případech jsou dialektické oblasti se stejnou přízvukovou stavbou od sebe izolovány. Dále je na poloostrově Noto rozšířen typ přízvuku, který je z celé skupiny dialektů Hokuriku nejbližší k tokijskému typu. Pozoruhodný je jev takzvané vlnité intonace (*jusuričó*), při němž na konci větného úseku emfatický důraz vytváří průhyb, často také s prodloužením slabiky, který slouží pro udržení pozornosti posluchače, neustálé ověřování jeho reakcí a udržování prostoru pro hovor mluvčího.²⁵

Bohužel nemohu popsat současný stav dialektů Hokuriku, neboť se mi nepovedlo nashromáždit dostatek relevantních materiálů. Domnívám se však, že díky geografické blízkosti regionu Kinki se dialekty jako kanazawský nadále silně staví proti standardnímu jazyku, což je, jak uvidíme dále, trendem v celém západním Japonsku. Oproti tomu míra standardizace u dialektů na východě oblasti může být větší.

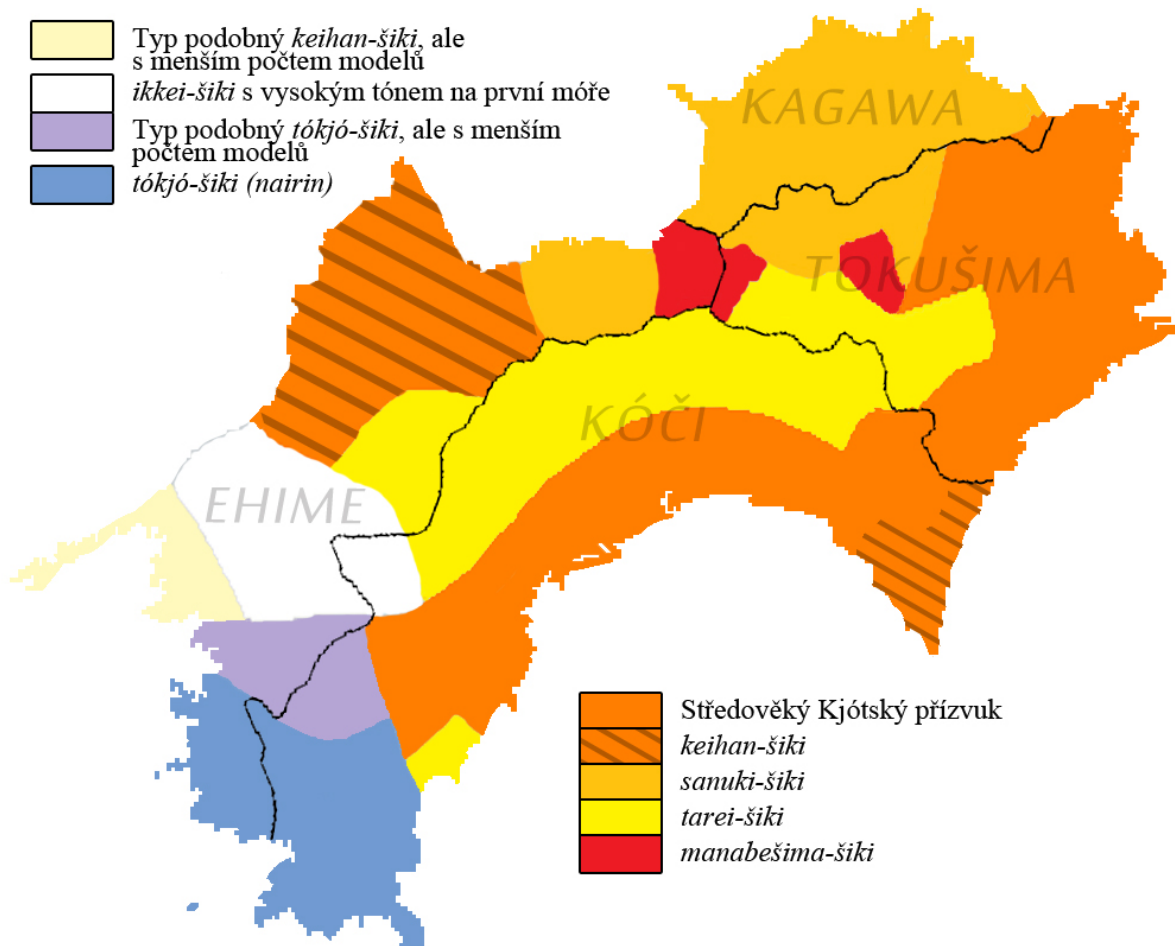
---

²⁴ Sanada, 62.

²⁵ Nitta.

3.1.3 Šikoku

Dialekty ostrova Šikoku se vyznačují rozmanitostí vyskytujících se typů tónového přízvuku. Přibližné geografické rozložení je znázorněno na obrázku 2.

Obr. 2 Rozložení typů tónového přízvuku na ostrově Šikoku (adaptováno z Šinozaki 2008)

Nejpozoruhodnější je podoba kansaiského typu zachovaného ze středověku v centrální a východní části prefektury Kóči a na východě Tokušimy. Jak již bylo zmíněno, v samotném Kjótu třímórová a delší slova ztratila původní přízvuk někdy v průběhu období Edo, na Šikoku však původní přízvukové modely přetrvaly. Na jihovýchodu Kóči a na severu Ehime jsou pak „ostrovy“ současného kansaiského přízvuku. V prefektuře Kagawa a částečně také v Tokušimě a Ehime se vyskytuje tzv. přízvuk *sanukišiki* (podle názvu staré provincie Sanuki, nyní prefektura Kagawa), který je poddruhem *keihanšiki*, ale té jeho větve, která se oddělila od vývojové linie současných přízvuků kansaiského typu již během období Heian.²⁶ V prefektuře Tokušima a na východě Ehime je slyšet variaci přízvuku ostrova Manabešima, který se vyznačuje nejhojnějším počtem přízvukových modelů vůbec ze všech japonských

²⁶ dle Kindaičiho Haruhika.

nářečí. V hornaté centrální části ostrova Šikoku je rozšířen přízvuk *tareišiki* přechodný k tokijskému typu (jako na západě Gifu). Na jihozápadě prefektur Ehime a Kóči je přízvuk tokijského typu.

Do zajímavých fonetických jevů dialektů prefektury Kóči patří výskyt nosovky před slabikou z řady GA: *gakkó*, *ka^ogo* (liší se od nazalizovaného *g* jako v *gak^okó*), splynutí koncové samohlásky s pádovou partikulí *wo* (*sake wo* → *sakjó*), nebo s většinou dialektů Kjúšú sdílené rozlišení ve výslovnosti slabik *dži* a *zu* z řad ZA a DA, tedy například u slov *fudži* (フジ [hora] *Fudži* a フヂ *vistárie*), nebo druhé slabiky ve slovech *suzu* a *mizu* (スズ a ミヅ). Dále se ve východní části Šikoku (Tokušima a Kagawa) ve výslovnosti zachovávají spřežky *k^wa* a *g^wa*: *kadži* → *k^wadži*, *gantán* → *g^wantan*. Na ostrovech u prefektury Tokušima lze pozorovat palatalizaci slabik *se* a *ze*, z nichž se stávají *še* a *dže* (jako také na Kjúšú, viz 3.2).

Z gramatické roviny je třeba zmínit aspekt, který, když je vytvořen standardním moderním způsobem (připojení existenčního slovesa k přechodníkovému tvaru), vyjadřuje stav, kdežto připojení existenčního slovesa k slovesnému základu *ren'jó* vyjadřuje průběh děje. Tvary stavového aspektu vytvořené od slovesa *čiru* (v standardní japonštině *čitteiru* ve významu „[květy] opadly“), které se vyskytují v nářečích Šikoku, jsou *čiččoru* a *čiččú* v Kóči a *čittoru* v ostatních prefekturách. Tvary průběhového aspektu (v standardní japonštině *čitteiru* ve významu „[květy] opadávají“) jsou *čirrjoru* v prefektuře Kagawa, *čirijoru* v ostatních a v Kóči také *čirijú*.²⁷ Takovýto rozvinutý systém vyjádření aspektu je rozšířen jak v některých z již zmíněných dialektů skupiny Kinki, tak i v dalších oblastech západního Japonska. Spojovací částice příčiny (*kara* v standardní japonštině) má na Šikoku podobu *keni*, *ken*, *ké*, *ke*, která je sdílena také s dialekty Čúgoku a Unpaku. Další podoby charakteristické pro Šikoku jsou *kini*, *kin*, *kí*, *ki*. Tradičně používanou koncovou partikulí je ve většině dialektů tohoto ostrova partikule *dža*, na východě také *da*.

Tendence současného vývoje dialektů se charakterizují vytracením části fonetických jevů – například spřežky typu *k^wa* používá už jen zlomek lidí ve věku nad 70 let, rozdíl mezi výslovností slabik *dži* a *zu* z různých abecedních řad se zatím vyskytuje u lidí kolem padesáti let, ale jen ojediněle – tzn., že tento jev také spěje k zániku; to samé se týká i proměny *se/ze* v *še/dže*, která se teď navíc omezuje pouze na určitou část slovní zásoby.²⁸ Na druhou stranu i mladá generace používá tvary sloves eufonizované pomocí *u* (*kóta* místo *katta* u slovesa *kau*), ještě se vyskytuje tradiční spona *dža*, průběhový aspekt *šičoru* nebo *šičó*, částice příčiny *ken* a

²⁷ Sanada, 94.

²⁸ Sanada, 96.

další prvky. I zde vznikají novotvary přebíráním prvků jak z mluvené varianty standardní japonštiny, tak i z nářečí jiných regionů (především Kinki) a jejich kombinováním s původním nářečím a mezi sebou, například *jaken* (standardně *dakara*) – na koncovou partikuli z kansaiského dialektu navazuje tradiční částice příčiny *ken* nebo *jakedo* (standardně *dakedo*), tentokrát zakončené odporovací částicí *kedo* ze standardního jazyka.

3.1.4 Čúgoku

Do skupiny dialektů Čúgoku („středních zemí“) spadají nářečí prefektur ležících na západ od regionu Kinki – Okajama, Hirošima, Jamaguči, části prefektur Tottori a Šimane a také sever prefektur Hjógo a Kjóto. Skupina se dále dělí na dialekty *východního San'in* (východ Tottori, sever prefektur Hjógo a Kjóto), které sdílejí se západně ležícími nářečími Unpaku některé gramatické vlastnosti netypické pro západní Japonsko, dialekty *východního San'jó* (Okajama a východ Hirošima – stará provincie Bingo) a *západního Čúgoku* (střed a západ Šimane, západ Hirošima – stará provincie Aki, Jamaguči).

Všechny dialekty tohoto území používají různé variace tokijského přízvuku (*tókjóšiki*) – tzv. *nairin* na východě, *čúrin* na západě regionu a také na východě prefektury Tottori, *gairin* v centrální části prefektury Šimane, které se od sebe navzájem mírně liší některými přízvukovými modely pro jednotlivé skupiny slov. Mezi charakteristické fonetické rysy zde patří například absence nazalizace při vyslovování slabik řady GA nebo splynutí samohlásek *oi* do *é*, *ui* do *í*, *ai* do *á* na západě a do [æ:] na východě.²⁹ Kvůli splynutí samohlásek zvláštních tvarů nabývají při časování jednostupňová slovesa: zvuky *i* a *e* produkují ve tvaru imperativu 1. osoby množného čísla *jú* a *jó*: *mijó* → *mjú*, *agejó* → *agjó*.

V prefekturách Hirošima a Jamaguči se vyskytují rysy společné s dialekty severního Kjúšú, například *u*-eufonizace při časování sloves řad MA a BA: *nomu* a *tobu* se v minulém čase mění na *nóda/tóda* (ve standardní japonštině se eufonizují slabikou *n* a mají tvar *nonda/tonda*).

Tato skupina sdílí mnoho rysů s dialekty Šikoku, například splynutí koncové samohlásky s partikulí *wo* (a také *wa* a *e/ni*: *sake wa* → *sakjá*, *cuki e/cuki ni* → *cukí*), rozvinutý systém vyjádření aspektu – průběhový tvar slovesa *čiru* má podoby *čirjóru* ve středu a *čirijoru* na východě a na západě regionu, stavový aspekt podoby *čittoru* a na západě (v prefektuře Jamaguči) také *čiččoru*, – nebo použití partikule příčiny a důvodu *ké/ken*. V nářečích Čúgoku se používá převážně koncová spona *dža*, na severu a severovýchodě – ve východním San'in – se však používá *da*. Jakožto koncový tvar (šúši) u NA-přídavných jmen se často používá tvar *rentai* (např. *šizukana* místo *šizuka da*).

---

²⁹ Sanada, 90.

V dnešní době se velké množství tradičních rysů mluv regionu Čúgoku již vytratilo (např. tvar původně stavového aspektu rozšířil svůj význam a používá se i pro vyjádření průběhu děje), jelikož se ale tento region nachází pod vlivem jednak Ósaky a Kjóta – kulturních center západního Japonska –, jednak disponuje vlastním centrem – městem Hirošima, které již v předmoderní době vytvořilo vlastní kulturu, protože nebylo v bezprostředním kontaktu s velkými centry jako Ósaka, Kjóta a Fukuoka,³⁰ dialekty tohoto regionu si zachovávají určitou míru odolnosti vůči standardnímu jazyku, která je příznačná pro celé západní Japonsko. Zajímavá je i odolnost vůči vlivům nářečí Kinki: rozšíření tamní spony *ja* směrem na západ začalo postupným šířením hlavně mezi mladou generací na Šikoku. Následně spona „vtrhla i na Kjúšú“, ale do regionu Čúgoku se dostala až odtud, ze západu, protože východní hranice regionu zůstala pro tuto koncovou sponu nedobytná.³¹

3.1.5 Unpaku

Skupina Unpaku zahrnuje nářečí staré provincie Izumo a západní části provincie Hóki (východ dnešní prefektury Šimane a západ prefektury Tottori), nacházejících se v regionu Čúgoku. Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, dialekty Unpaku se vymykají souvislostem, které najdeme mezi ostatními dialekty regionu, a tvoří tak samostatnou skupinu především kvůli fonetickým odlišnostem od sousedních mluv: neutralizaci slabik *ši/su*, *či/cu* a *dži/zu* a posunu samohlásek *i* a *u* ke středu – rysům typickým pro severovýchodní Japonsko, které jsme viděli také v nářečích Hokuriku. Mezi dalšími jevy pozorovanými ve fonetické rovině je proměna slabik sloupce *u* v slabiky sloupce *o* (*uta* → *ota*, *mugi* → *mogi*), splývání spojení *ai* v [æ:] a *au* v *á*, na severu oblasti zkrácení dlouhých samohlásek (*akai* → *aké* → *ake*), výskyt frikativy ve slabice *ki* („*kchi*“), redukce *i* a *u* – rys východního Japonska, – nebo nyní vytrácející se vypouštění slabik z řady RA (*kuruma* → *kúma*). Také jsou ve fonetice vidět pozůstatky staré japonštiny: spřežky *k^wa/g^wa*, zachování výslovností *f* nejen ve slabice *fu*, ale i v ostatních slabikách řady HA nebo rozlišení mezi dlouhým *ó*, které se vyvinulo ze spojení *au* a dlouhým *ó* vzniklým z *ou/eu* (tzv. rozlišení zvuků *kaigó* – „otevřeného“ a „složeného“ zvuku): „otevřený“ zvuk se v oblasti San'in vyvinul v *á* (*bózu* → *bádži*) a v některých oblastech Unpaku se navíc podrobil tendenci ke zkrácení dlouhých samohlásek (*njóóbó* → *njóba*). Eufonizace zvukem *u*, probíhající při časování sloves a přídavných jmen, typická pro západní Japonsko, se proto v případě dialektů Unpaku mění v „eufonizaci *a*“: *katte* → *káte*, *takakute* → *takáte*. Na ostrovech Oki však eufonizace probíhá pouze geminací, jako ve východním Japonsku.

³⁰ Hino.

³¹ Sanada, 97.

Použití spony *da* v nářečích Unpaku je také rysem dialektů východního Japonska. Dalším rysem netypickým pro západní Japonsko je například skupina jednostupňových sloves (*tariru*, *kariru* apod., viz. 3.1.2 Hokuriku), která se ve mnoha dialektech západního Japonska zachovala v pětistupňové podobě (*taru*, *karu* atd.), ale ne v nářečích Izumo a Hóki. Na ostrovech Oki se dokonce používá jednostupňová podoba slovesa *macu* – *mačiru* a naproti tomu se v Izumo také vyskytuje pětistupňová podoba záporného tvaru slovesa *suru*: *šinai* → *san*. Kromě toho se imperativní tvary jednostupňových sloves často utvářejí podle vzoru sloves pětistupňových (*akeru* → *akere*, *okiru* → *okire*).

Mezi prvky společné pro dialekty Unpaku a Čúgoku náleží například sufixy aspektu *-toru/-čoru* (rozlišení průběhu a stavu je však přítomno pouze v západní části regionu), záporný sufix *-n* (pro zdůrazněný zápor se také používá *-hen*), partikule příčiny a důvodu *ken* (a také *daken*, *keni/dakeni*, *ke/dake*).

Pro popis současného stavu se mi bohužel nepovedlo získat dostatečné množství podkladů. Domnívám se, že vývoj by se mohl ubírat směrem jak ke standardizaci na straně jedné, tak i k ovlivnění dialekty západního Japonska na straně druhé.

3.2 Ostrov Kjúšú

3.2.1 Dialekty Hóniči

Jako dialekty Hóniči se označují nářečí současných prefektur Óita, Mijazaki a východu Fukuoky. Na východě Fukuoky a v Óitě je přízvuk tokijského typu (druh *gairin*), v Mijazaki přízvuk chybí – taková situace rovněž bývá označována jako *ikkeišiki heibangata* (typ s jedním přízvukovým modelem – „monotónním“, ve kterém však vzestup tónu probíhá, ale vždy stejně, v prostředku slova (u dvoumórových úseků na první móře)).³²

Mezi charakteristické fonetické jevy dialektů Hóniči patří splynutí samohlásek *ei*, *ui* a *oi* v *í* (*mei* → *mí*, *samui* → *samí*, *kuroi* → *kurí*), *ai* v *é* (*akai* → *aké*), posun k zavřeným samohláskám (od *e k i*: *ore* → *ori*, od *o k u*: *asoko* → *asuko*) a výslovnost slabiky *cu* jako *tu*, která přetrvává z dob archaické japonštiny. Kromě toho se v místních mluvě zachovává rozdíl *kaigó* – „složené“ *ó* vyvinuté z *ou/eu* se v dialektech Hóniči proměnilo v *ú* a podle toho se vyslovují ve standardní japonštině ustálená slova: 用心 *jódžin* → *júdžin*, 一升 *iššó* → *iššú* atp. Výrazná redukce samohlásek *i* a *u* je charakteristická pro celý ostrov Kjúšú a odlišuje jeho dialekty od zbytku západního Japonska (kromě skupiny Unpaku).

Známým fonetickým rysem je odlišnost ve výslovnosti tzv. *jocugana*, čtyř slabik – *dži* a *zu* z řady ZA a s nimi na většině území Japonska homofonních slabik z řady DA (tento jev se

³² Sanada, 106.

také vyskytuje v prefektuře Kóči). *Dži* se vyslovuje v řadě ZA (ジ) jako *ži*, v řadě DA (ヂ) jako *di/dzi*; *zu* v řadě ZA (ズ) jako *zu*, v řadě DA (ヅ) jako *du/dzu*. V prefektuře Óita se přitom rozlišuje pouze výslovnost slabik *dži*. Dalším proslulým rysem dialektů zejména skupiny Hóniči, ale i Kjúšú vůbec, je palatalizace slabik *se/ze*: (*semi* → *šemi*, *kaze* → *kadže*); palatalizují se také slabiky *e* (*empicu* → *jempicu*), *te/de* (*te* → *tche*, *ude* → *udze*) a *ne* (*anesan* → *anesan*).³³

Na Kjúšú se z dob klasické japonštiny zachovala dvoustupňová slovesa (*okiru/okinai* → *okuru/okin*, *akeru/akenai* → *akuru/aken*); současně s tím se vyskytuje jev sblížení jednostupňových a krátkých dvoustupňových sloves s časovacími vzory pětistupňových sloves řady RA (např. záporný tvar *minai* → *miran*, *nenai* → *neran*). Také je v dialektech Hóniči (a Hičiku, viz dále) rozšířen rozvinutý systém vyjádření potenciálu:³⁴ rozlišuje se mezi potenciálem dovednostním a okolnostním.³⁵ Například v prefektuře Óita se dovednostní potenciální tvar vytváří sufixem *-kiru*, který se pojí na základ *ren'jó* (*jomikiru* x *jomikiran* – *umím* x *neumím číst*), okolnostní potenciál pak sufixem *-reru* a dělí se dále na objektivní a subjektivní: u objektivního se sufix pojí na základ *mizen*³⁶ (*jomareru* x *jomaren* – *můžu* x *nemůžu přečíst*), u subjektivního – na základ *katei*³⁷ (*jomereru* x *jomeren/jomen*). Z partikul používaných v této oblasti je možné uvést odporovací partikule *kendo/bedo* nebo směrové partikule *sai/san*.

Ze současných trendů zmíníme šíření tzv. jevu „*ranuki*“ (vypadávaní slabiky *ra*) v záporném potenciálním tvaru (*derarenai* → *deren*) a ztrátu významového rozdílu mezi aspekty *-joru/-toru* při zachovávání obou těchto tvarů (například u slovesa *čiru* se používají oba tvary *čirijoru* a *čittoru*, ale každý se může použít pro odkaz jak na probíhající proces, tak i na výsledek děje).

3.2.2 Hičiku

Název Hičiku odkazuje na názvy provincií Hi a Cukuši, které existovaly na ostrově Kjúšú do konce 7. století a poté byla každá z nich rozdělena na dvě provincie (Hizen a Higo, Čikuzen a Čikugo). Do této skupiny spadají dialekty současných prefektur Fukuoka, Saga, Nagasaki a Kumamoto.

³³ Sugimura, 58.

³⁴ Potenciál je slovesný způsob v japonštině, který vyjadřuje možnost a schopnost.

³⁵ Óniši, 18.

³⁶ Základ *mizen* – tvar slovesa, který se používá především pro vytvoření záporu. Jinde v českých zdrojích také „A-kmen“ nebo „1. slovesný základ“.

³⁷ Základ *katei* slouží především pro vytvoření podmínkového tvaru slovesa. Jinde v českých zdrojích také „E-kmen“ nebo „1. slovesný základ“.

V okolí města Fukuoka (stará provincie Čikuzen) je přízvuk typu *čikuzenšiki*, který je blízký tokijskému, ale s menším počtem přízvukových modelů (chybí mu monotónní model *heiban* bez jádra přízvuku). Na jihu prefektury Saga, středu a jihu Nagasaki a západu prefektury Kumamoto se vyskytuje přízvukový typ *nikeišiki*, který se charakterizuje rozlišením pouze dvou přízvukových modelů: v případě daného regionu je to model, ve kterém vysoký tón má první móra v dvómórových slovech a druhá móra v delších slovech, a model, v němž tón stoupá pouze na poslední móře.

Z fonetických jevů lze vyzdvihnout například splývání spojení *ei* v *é* (*tokei* → *toké*), shodnou výslovnost souhlásek z řad DA a RA (jako v pref. Wakajama, viz 3.1.1) a vypouštění souhlásky z řady RA (*hari* → *hai*) nebo vypouštění samohlásky (na jihu Fukuoky a v Kumamotu, *r* se přitom vyslovuje jako retroflexní verberanta *ɺ*).

Používají se dvoustupňová slovesa dolní (s *e* v kmeni), u horních (s *i* v kmeni, např. *okiru*) je vidět proměna v jedностupňová a příznaky sblížení se s časovacími vzory pětistupňových sloves řady RA (zápor *okiran*, rozkaz *okire*). Přídavná jména v nářečích Hičiku získávají koncovku *ka*, (*akai* → *akaka*), zvláště v Kumamotu, kde se tomuto jevu podrobují i NA-přídavná jména (*fuben da* → *fubenka*, *kirei da* → *kireika*).

V některých oblastech se místo partikule *ni* pro označení činitele v konstrukcích s pasivem („*Ame ni furareta*“) používá partikule *kara*. Přímý předmět se pojí pomocí partikule *ba* (místo standardní *wo*), směr se označuje partikulí *san*. Používají se koncové partikule *bai* a *tai*, které obě vyjadřují tvrzení, ale *bai* zdůrazňuje postoj mluvčího, kdežto *tai* se používá při předání objektivních informací. Roli částice příčiny/důvodu hraje *ken* (jako na Šikoku), rozšířená je odporovací partikule *batten*.

Fukuoka je městem se silným kulturním vlivem na okolí, které má tendenci včleňovat cizí prvky do tradičního řečového systému, který zůstává zachovaný.³⁸ Například pod vlivem standardní japonštiny přídavná jména v současné době ztrácejí koncovku *ka*, která je nahrazena koncovkou *i*, stejným procesem procházejí však i NA-přídavná jména, kvůli čemuž vznikají nové tvary (*henna: hennaka* → *hennai*, *hetana: hetaka* → *hetai* atd.). Dále se k nářečním tvarům přidávají sufixy standardního jazyka, např. *oran* + sufix minulého času *katta* → *orankatta*.

---

³⁸ Sanada, 117.

3.2.3 Sacugú

Skupina dialektů Sacugú (starých provincií Sacuma a Ósumi) je pro jednoduchost nezřídka označována jako kagošimský dialekt, zaujímá přitom nejen území současné prefektury Kagošima, ale také jihozápad Mijazaki.

Co se týče fonetiky této skupiny, její zvláštnost spočívá v tom, že na rozdíl od standardní japonštiny a ostatních dialektů rozebraných výše není zde základní fonologickou jednotkou móra, ale slabika. Na konci slova se slabika *ru* u sloves a všechny ostatní slabiky kromě nazálních proměňují v uvulární plozivu [q] a tvoří tak zavřené slabiky, což znemožňuje rozdělit řeč na úseky stejné délky. Slabiky *ni*, *nu*, *no*, *mi*, *mu* se mění v *n* a *ri*, *ru*, *re* uprostřed slova v *i* (*kuruma* → *kuima*, *tori* → *toi*, *kore* → *koi*). Dalším rysem je splývání a krátkost samohlásek: *au* → *o* (*čigau* → *čigo*), *ou* → *u* (tvar imperativu 1. osoby mn. č. slovesa *kuru*: *kó* → *ku*). Také jako v nářečích Hóniči a části Hičiku se rozlišuje výslovnost *jocugana*, ale frikativní prvek v slabikách řady DA je více prominentní.

Na většině území prefektury Kagošima je přízvuk typu *nikeišiki*. Avšak na rozdíl od *nikeišiki* v západním Kjúšú rozlišuje tento typ jiné přízvukové modely: v jednom případě vysoký tón připadá na druhou slabiku od konce přízvukového úseku a v druhém tón stoupá na poslední slabice přízvukového úseku. Dále se v části Mijazaki přízvuk nerozlišuje a jihovýchodem Kagošimy a jihozápadem Mijazaki se táhne pásmo užití přízvuku typu *ikkeišiki odakagata*, který má pouze jeden přízvukový model se stoupáním tónu na poslední slabice.

O gramatice je možné říct, že se stejně jako v dialektech Hičiku používají dvoustupňová slovesa a dvojí potenciál: dovednostní *-ganaru* (*jomeru* → *jomganaq*) a okolnostní *-ruru* (*jomaruq*). Pádová partikule *ga* může znít také jako *no* (*hana no saitoru* ← *hana ga saiteiru*), vztah s přímým předmětem je vyjádřen partikulí *oba* (místo *wo*), jakožto směrová partikule se používá *sé*, spojovací částice příčiny/důvodu – *de*, odporovací spojovací částice *don* a někde také *batten*.

Kagošimská skupina dialektů tradičně měla značný odklon od ostatních nářečí ostrova Kjúšú hlavně ve fonetické rovině, a proto se stala nejpokročilejší v přejímání prvků standardního jazyka. Jak gramatika, tak i slovní zásoba jsou dnes v Kagošimě bližší ke standardní japonštině než sousedící dialekty (malý příklad – hovorová varianta standardního aspektového tvaru *-teru* se zde v dnešní době používá více než v ostatních oblastech Kjúšú). Z tradičních řečových rysů se zachovává hlavně intonace a slovní přízvuk, které se však také podrobily vlivům tokijské mluvy.³⁹

---

³⁹ Sanada, 117.

3.3 Východní Japonsko

Nyní se přesuňme do východního Japonska a podívejme se na dialekty na druhé straně od regionu Kinki, který slouží v této práci jako referenční bod.

3.3.1 Tókai-Tósan

Dialekty prefektur Gifu, Aiči, Nagano, Šizuoka, severních ostrovů souostroví Izu a jižní a centrální části prefektury Niigata bez ostrova Sado se zahrnují do jedné skupiny – jednotlívým společným rysem je příslušnost ke skupině přízvukových staveb tokijského typu, *tókjóšiki*. Rozlišují se tři podskupiny: první jsou dialekty Gifu a Aiči často uváděné společně jako „dialekty Gi-A“ kvůli značné podobě slovní zásoby, která je zároveň podobná slovní zásobě dialektů Hokuriku. S dialekty západního Japonska sdílejí tato nářečí také nemálo gramatických rysů. Druhou podskupinou jsou takzvané „dialekty Na-Ja-Ši“, neboli prefektur Nagano, Jamanaši a Šizuoka, jejichž slovní zásoba je již plně východojaponská. Do třetí podskupiny spadá dialekt Ečigo centrální a jižní části prefektury Niigata, který zahrnuje nářeční prvky přilehlých oblastí Hokuriku, Kantó a Tóhoku.

Z fonetických rysů stojí za pozornost plozivní hláska *g*, používaná v Aiči a ve většině Niigaty – v ostatních oblastech se slabiky řady GA uprostřed slova nazalizují. V centrální části Niigata je rozdíl ve výslovnosti dlouhého *ó* (*kaigó*, viz 3.1.5): [ɔ:] u slabik vyvinutých z *au* a [o:] u slabik vyvinutých z *ou*. Zároveň jsou oblasti, kde absentuje opozice *i* a *e* – oboje se vyslovují jako *e*. V prefekturách Gifu, Aiči, Šizuoka a na jihu Nagana je přítomen jev *i*-eufonizace při časování sloves řady SA, jako v dialektech Hokuriku. Například v Gifu dokonce namísto standardního *kowasu* vzniklo sloveso *kowaku* odvozené z eufonizovaných tvarů *kowaite/kowaita* ← *kowašite/kowašita*.

V Gifu se až do období Taišó používala spona *dža*, pak se ovšem usadila kansaiská *ja*; v Aiči a dalších prefekturách se používá spona *da*. V Aiči záporný sufix slovesa je *-sen*. Vcelku je ale na západě regionu rozšířen pro západní Japonsko charakteristický záporný sufix *-n*, k východu ho nahrazují *nai* a *né* (na východ od města Džóecu prefektury Niigata, na východě Nagana, ve městě Šizuoka a na poloostrově Izu). Pravděpodobnostní tvar spony (standardně *daró*) je v Aiči *dará*, k východu Aiči a v Šizuoce, Jamanaši a na jihu Nagana je vystřídán částicí *zura* nebo *ra*, v Niigatě – *daro*, *ró*, *raro* (kvůli splynutí *r* a *d*) a u hranic nářečního regionu na jihovýchodě Nagana a poloostrově Izu také *bé*. Partikule důvodu nebo příčiny se postupně proměňuje z *de/nde* na západě v *kara* a *suke* na východě (*suke* přitom pochází od starojaponské částice *sakai*), Ještě jedním gramatickým rysem, typickým pro

východní Japonsko, je existenční sloveso *iru*, které se vyskytuje místo západojaponského *oru* postupem na východ od centrálního Nagana a západu Šizuoky.

Jev „*ranuki*“, který již byl zmíněn v souvislosti se změnami v dialektech ostrova Kjúšú a který je z kodifikačního hlediska považován za porušení jazykového systému, je v nářečích dané skupiny přirozeným způsobem rozlišování mezi pasivním a potenciálním tvarem jednostupňových sloves. Slova s vypouštěnou slabikou *ra* tedy vyjadřují potenciál, kdežto kodifikované tvary pasivum. Co se týče pětistupňových sloves, u nichž rozdíl mezi těmito dvěma tvary vznikl již v průběhu období Meidži⁴⁰ (např. pasivum sloves *hanasu* je *hanasareru*, potenciál – *hanaseru*), v dialektech Tókai-Tósan se pro zachování jednotnosti časovacího systému objevil tzv. jev „*retasu*“, tedy přidání slabiky *re* k potenciálnímu tvaru: *hanaseru* → *hanasereru*.

Na nářečním ostrovu v hornaté oblasti Akijamagó na hranici dnešních prefektur Niigata a Nagano se u sloves a přídavných jmen zachoval rozdíl mezi koncovým a adnominálním tvarem: sloveso *tacu* rozvíjející podstatné jméno nabývá tvaru *tato* („*tato toki*“), přídavné jméno *takai* má v adnominálním tvaru sufix *ke*: *takake jama*.

Dialekty oblasti Tókai-Tósan nedisponují obzvláštním „svérázem“ jako kansaiský dialekt, ani velkou mírou odchylnosti od standardního jazyka, jako dialekty Kjúšú nebo Tóhoku, a proto nejsou příliš aktivně propagovány ve společnosti: je vydáváno poměrně málo jak příruček pro užití těchto nářečí, tak i děl, v nichž by některá z postav mluvila dialektem tohoto regionu. Například v prefektuře Gifu dokonce není žádný ustálený pojem pro označení místního nářečí (kromě Hidaši-ben na severu Gifu).⁴¹

3.3.2 Kantó

Mezi dialekty Kantó se rozlišují dvě skupiny: západní Kantó – prefektury Tokio, Čiba, Kanagawa, většina prefektury Saitama, a Gunma a východ Kantó – prefektury Ibaraki, Točigi, severovýchodní okraj prefektury Saitama a jihovýchod Gunmy.

Ústřední postavení v této skupině japonských nářečí má tokijský dialekt, který se vytvořil na základě dialektů západního Kantó. Od začátku období Edo, kdy se dnešní Tokio stalo administrativním centrem země a začal jeho rozvoj, jazyk Eda začleňoval prvky nářečí celé země, především pak dialektů Kjóta a Ósaky. Následně se tento jazyk podrobil vlivu jazyka psaného a zformoval tzv. „jazyk Jamanote“. Do začátku období Meidži, kdy rozdíly mezi nářečími Jamanote (části Tokia obydlenou politickou a intelektuální elitou) a Šitamači

---

⁴⁰ Sanada, 59.

⁴¹ Sató, 27.

(„dolního města“ obchodníků a řemeslníků) skoro zmizely, se zrodil jazyk Tokia, který se stal základem pro standardní japonštinu. V Tokiu se tak vytvořil nářeční ostrov s jazykem odlišným od tradičních nářečí regionu Kantó, které ho obklopují.

Mezi fonetické rysy dialektů Kantó patří redukce samohlásek *i* a *u* mezi neznělými souhláskami (v dialektech Tókai-Tósan projednaných výše se tento jev vyskytuje pouze v Ečigu a na poloostrově Izu), ve východním Kantó se vzájemně zaměňují samohlásky *i/e* (*koi* → *koe*, *imo* → *emo*; *koe* → *koi*, *enpicu* → *inpicu*), *u/o* (*muko* → *moko*, *kumade* → *komade*; *moru* → *muru*, *furošiki* → *furušiki*), velmi časté je splývání diftongů – hlavně *ai*, *ae*, ale také *ie*, *ei*, *oi* do *é* (*akai* → *aké*, *mae* → *mé*, *kieru* → *kéru*, *eiga* → *éga*), přičemž místy existuje opozice mezi polootevřenou a polozavřenou *e*: *kurai* → [*kure:*] *kuroi* → [*kure:*]. Zaměňují se také slabiky *hi* a *ši* (rys všeobecně známý hlavně v souvislosti s dialektem edského/tokijského Šitamači): *hijasu* → *šijasu*, *šicukoi* → *hicukoi*. Slabiky *ni* a *no* se proměňují v *n*: *ičiniči* → *ičinči*, *nanimo* → *nanmo*, *kimono* → *kimon*. Kromě toho se v prefektuře Čiba vypouští počáteční souhláska v tázacím zájmenu *nan* (*nani* → *ani*, *nande* → *ande*) a na jihu prefektury v některých slovech také souhláska *k*: *fukuro* → *fúro*, *hatake* → *hatae*, *ikucu* → *iucu* → *júcu*, *ikura* → *iura* → *júra*. Dále proměňovat se v *n* mají tendenci slabiky z řady RU před slabikou z řad KA, NA, DA a BA: *arukara* → *ankara*, *sorenara* → *sonnara*, *soredemo* → *sondemo*, *arudaró* → *anbé*. Namísto slabik řady RU se také vyskytuje geminace: *urusai* → *ussé*, *torikaeru* → *tokkéru*; geminace se vkládá i na další místa: *ketobasu* → *kettobasu*, *-rašikute* → *-rašikutte*, *mukaigawa* → *mukaikkawa*. Spřežky *šu/džu* se proměňují v *ši/dži*: *šudžucu* → *šidžicu*, *Šindžuku* → *šindžiku*, *r* se občas proměňuje v *d*: *rósoku* → *dósoku*, *rainen* → *dainen*. Nazalizace *g* existuje v některých čtvrtích Tokia, v prefekturách Kanagawa, Ibaraki, Točigi a na severu Čiby.

Co se týká přízvuku, je v nářečích západního Kantó tokijského typu, podtyp *čúrin*, který odpovídá přízvuku standardní japonštiny. V centrální části poloostrova Bósó (prefektura Čiba) se používá jeho variace (v níž se pozoruje splnutí některých přízvukových modelů a závislost rozložení tónů na otevřenosti/zavřenosti samohlásky), ve východním Kantó – prefekturách Ibaraki a Točigi se přízvuk v jednotlivých slovech nerozlišuje, ale ke konci přízvukového úseku se tón postupně zvyšuje a na poslední slabice je nejvyšší – tomuto jevu se říká *širiagari* a je projevem zdvořilosti, vyskytujícím se hlavně v řeči s nadřizenými nebo neznámými.⁴² Na západě Jamanaši a na východě Saitamy jsou ostrovy se specifickým přízvukem, který se podobá kansaickému, protože tóny jednotlivých slov jsou v mnoha případech opačné, než je tomu v tokijském dialektu. Je to však přízvukový typ, který se

---

⁴² Sanada, 37.

vyvinul z tokijského *čúrin*:⁴³ jádra přízvuku jsou zde ve slovech na stejném místě, neprobíhá v nich ale pokles tónu, nýbrž vzestup – proto jsou tónová rozložení ve výsledku téměř obrácená.

Typické gramatické rysy zahrnují sufix *bé*, vyjadřující rozkaz, výzvu (sloveso *ojogu*: *ojogó* → *ojogubé*) nebo v některých oblastech také pravděpodobnost (*ojogu daró* → *ojogubé* v Ibaraki, Točigi, Čibě). Vyskytují se také jeho variace *be*, *nbe*, *pe*, z nichž část přežívá i v současných nářečích Kantó. Další zvláštností dialektů Kantó je jednostupňové časování nepravidelných sloves *kuru* a *suru*, obzvlášť v prefektuře Ibaraki, kde se všechny tvary slovesa *kuru* kromě imperativního (*koi* → *kó*) utvářejí pomocí i-kmenu: zápor *konai* → *kiné*, koncový tvar *kuru* → *kiru*, podmínkový *kureba* → *kireba*, výzva *kojó* → *kibé*. Ve východním Kantó se také místo směrových partikulí *e/ni* používá partikule *sa*, jako v Tóhoku. Pozoruhodné je, že uctivé výrazy (*keigo*) se tradičně používaly pouze v centru Tokia a částech přilehlých prefektur Saitama a Kanagawa, kdežto na větší části zbytku Kantó existovaly pouze prostředky pro vyjádření zdvořilosti (*teineigo*) a v nářečích Ibaraki a Točigi nebyly ani ty.

V současné době ústřední postavení v oblasti Kantó zaujímá standardní japonština, ale i v těchto podmínkách probíhají jazykové změny a rodí se jevy, které je možné souhrnně označit za rysy nově vznikajícího nářečí.⁴⁴ Nejčastěji se mluví o tzv. dialektu metropolitní oblasti Tokia (*šutoken hógen*) – mixu nářečí obyvatel přilehlých prefektur, kteří každodenně dojíždějí do Tokia za studiem nebo prací. Z charakteristických rysů tohoto nového nářečí je možné uvést následující.

Jev *heibanka*, neboli ztráty jádra přízvuku – změna přízvukového modelu slova z původního na monotónní, která se týká často používaných slov a termínů v určitých kruzích, například mezi mládeží (*kareši* přítel, *tošokan* knihovna atd.), nebo v jednotlivých oborech (*gitá* kytara, *fairu* soubor, *širabasu* sylabus).⁴⁵ Tento jev bývá také označován jako „přízvuk odborníků“ (*senmonka akusento*). V rovině intonační se v okolí Tokia od 70. let dvacátého století rozšířila *širiagari* – specifická intonace, při které se ke konci větného úseku postupně zvyšuje tón a prodlužuje se poslední slabika (např. *sorede, wataši ga* → *sore DÉ, wataši GÁ*), taková intonace je používána hlavně ženami (přezdívá se jí také „dikce vysokoškolaček“ – *džoši daisei kučó*). Dalším intonačním jevem, který má počátky v mediálních kruzích, je tzv. „falešná tázací intonace“, původně používaná také hlavně ženami. Spočívá v tom, že mluvčí pronese poslední slovo větného úseku s tázací intonací a udělá krátkou pauzu, než pokračuje

---

⁴³ Sanada, 36.

⁴⁴ Sanada, 46.

⁴⁵ Macuzaki, 46.

dále. Tato technika hraje roli žádosti o přijetí informace posluchačem a v poslední době je používán například v televizních rozhovorech i muži středního věku.⁴⁶ Příznačnými fonetickými jevy jsou například mizení nazalizace *g* u mladých v celém regionu a proměna slabiky *n* uprostřed slova v samohlásku (*zen'in* → *zeiin*, *fun'iki* → *fuinki*).

Gramatické jevy současné řeči metropolitní oblasti zahrnují již zmíněnou úpravu potenciálních tvarů sloves (jevy *ranuki* a *retasu*, viz 3.3.1) a konverzi některých slovních druhů (*čigatteita* → *čigakatta*, *mitai ni* → *mitaku*, *kirei dewanai* → *kireikunai*). Postupně se upouští od použití uctivých výrazů *keigo* (*iraššaru*, *nasaru*, *o...-ni naru* atd.) a skromných výrazů *kendžógo* (*uketamawaru*, *móšijageru*, *haikensuru* atd.), je tendence ke zredukování celého systému na zdvořilou vrstvu, tzv. styl „*desu-masu*“. Zatímco odborníci spojují uvedené jevy s jazykovým vývojem (např. Kindaiči tvrdil, že *ranuki* je zcela přirozený jev a bude se posilovat i nadále), v médiích se mluví o porušení pravidel (*midare*) a nutnosti zachování správných tvarů.

3.3.3 Severovýchodní Japonsko

Severovýchodní Japonsko (region Tóhoku) zahrnuje dvě nářeční skupiny: Kita Óu – dialekty prefektur Aomori, Akita, sever a střed Iwate, pobřeží Jamagaty a sever Niigaty a Minami Óu – prefektury Fukušima, Mijagi, jih Iwate a vnitrozemí Jamagaty.

Pohyb jazyka je u mluvčích těchto dialektů „líný“, což vede ke snadnému vzniku nejasností v artikulaci.⁴⁷ Nejznámějším charakteristickým rysem je neutralizovaná opozice slabik *ši/su*, *či/cu* a *dži/zu* – v Kita Óu se samohlásky posouvají ke středu na stranu *i*: *sy*, *cy*, *dzy* (jako v některých dialektech skupin Unpaku a Hokuriku, zmíněných výše), v Minami Óu – na stranu *u*: *su*, *cu*, *dzu*. Vcelku je však výslovnost těchto slabik v dialektech obou skupin podobná, proto bývají nářečí Tóhoku také označovány jako „zúzuben“. Dalším známým rysem je sonorizace (nabytí znělosti) souhlásek z řad KA a TA uprostřed slova (*kaki* → *kagi*, *hata* → *hada*). Je přítomná nazalizace znělých souhlásek *g* a *d*, ale sonorizované neznělé souhlásky nazalizovány nejsou – tím se jejich fonetická opozice zachovává (*kagi* → [*kaji*]).

Slabiky *i* a *e*, stejně jako v Ibaraki a Točigi, nejsou v opozici a vyslovují se jako střední *e* (*iki/eki* → *egy*). Diftongy *ai* a *ae* splývají do *é* (*kai* → *ké*, *mae* → *mé*). Také jsou tradičním nářečím Tóhoku vlastní rysy starověké, narské⁴⁸ japonštiny: palatalizace *se/ze* (→ *še/dže*), spřežky *k^wa/g^wa*, nebo samohláska *f* ve všech slabikách řady HA.

---

⁴⁶ Sanada, 48.

⁴⁷ Hino, 6.

⁴⁸ z období Nara (710-794)

Přízvuk se ve skupině Minami Óu nerozlišuje, stejně jako v nářečích východního Kantó. V Kita Óu převládá tokijský typ přízvuku – variace podtypu *gairin*.

Gramatické nářeční prvky zahrnují například záporný sufix *né*, pravděpodobnostní *dabe* (také může vyjadřovat výzvu, nejistotu nebo zdůrazňovat tvrzení), odporovací partikuli *domo* a partikuli důvodu a příčiny *dasage/dagara/dahande*. Rozlišují se tvary okolnostního a dovednostního potenciálu, přičemž jakožto sufix pro vyjádření okolnostního potenciálu se používá gramatikalizovaný výraz *suru ni ii: jomeru* → *jomunií/jomuné/jomué*.

Kvůli ekonomické zaostalosti regionu obyvatelé Tóhoku od období modernizace měli oproti zbytku země pocit méněcennosti. Prudký hospodářský rozvoj Japonska počínaje 70. lety 20. století, vybudování železniční a silniční sítě a vyrovnání se severovýchodního regionu s ekonomickými a sociálními standardy hlavního města nezanechal důvod pro přetrvání tohoto pocitu, ale ten byl hluboce propojen s komplexem nářečním:⁴⁹ jazyk Tóhoku byl od počátku moderní doby ve vědomí Tokijanů spojován s jazykem venkovanů, proto se sezónní pracovníci, kteří v povalečném období vyjížděli v hojných počtech do hlavního města, museli potýkat s problémy v komunikaci. Hospodářský rozvoj regionu proto doprovázela standardizace jazyková, jejímž důsledkem je značně vyšší míra nivelizace nářečních rysů než v západním Japonsku. Na rozdíl od regionu Kinki, kde mnoho lidí v rozhovoru s člověkem odjinud necítí potřebu přecházet do standardní japonštiny, na severovýchodě se dnes nenajdou lidé, kteří by použití mluvy rodné vesnice uznali v takové situaci za vhodné; nářečí rychle zmizela i z každodenního života obyvatel severních prefektur Japonska.

3.3.4 Ostrov Hokkaidó

Tato skupina se dělí na podskupiny pobřežních a vnitrozemních dialektů. Hokkaidó, nejsevernější ze čtyř hlavních japonských ostrovů, bylo až do druhé poloviny devatenáctého století obydleno převážně skupinami domorodého národu Ainu. Na jihozápadním poloostrově Ošima se japonské usedlosti začaly objevovat již v 12. století, proto dialekty této oblasti (pobřežní dialekty) nesou rysy nářečí severovýchodního Japonska (skupiny Kita Óu): neutralizovaná opozice *ši/su*, *či/cu* a *dži/zu*, které se proměňují v *sy*, *cy* a *dzy*, slabik *i/e*, které zní jako střední *e* a další. Dialekty vnitrozemní, tedy mluva Japonců, kteří kolonizovali ostrov od poloviny 19. století, se začaly formovat jakožto společný dorozumívací jazyk založený hlavně na dialektech Tóhoku (podíl přistěhovalců z této oblasti činil asi 40%) a Hokuriku (asi 20%), ale také s vlivy nářečí i dalších regionů země.⁵⁰ Politika jazykové standardizace však

---

⁴⁹ Sató, 46.

⁵⁰ Hino.

rychle přinesla ovoce a většina lidí ve vnitrozemní části Hokkaidó v současné době označuje za vlastní řeč standardní japonštinu.⁵¹

---

⁵¹ Sató, 27.

4. Vývoj postavení dialektů v japonské společnosti a dnešní situace

Po tom, co nová japonská vláda na začátku období Meidži narazila na problém jazykové roztržičnosti země, která by mohla stát v cestě modernizaci, začali intelektuálové hledat způsob jazykového sjednocení Japonska. Mezi návrhy, týkajícími se podoby nového všeobecného jazyka Japonců, které se předkládaly vládě a objevovaly se na stranách osvětových časopisů, byly i dosti smělé, jako například zrušení čínských znaků (Maešima Hisoka, 1866), zrušení všeho japonského písma (Nanbu Jošikazu, 1869) nebo celé japonštiny a zavedení angličtiny (Mori Arinori, 1873). Nakonec v roce 1885 Šimano Seičiró publikoval v časopise „Přátelé japonské abecedy“ (*Kana no širube*) stať propagující jako standard hovorový jazyk tokijské inteligence, tzv. „střední třídy“.⁵² Slovo *hjódzungo* („standardní japonština“) však v té době ještě neexistovalo.

V roce 1872 mladší tajemník ministerstva školství Nišigata Tocu⁵³ navrhl ve školách zavedení předmětu konverzace, aby si mohli navzájem rozumět lidé ze severního Tóhoku a Kagošimy, a ve své zprávě zmínil slovo *cúgo*, „společný jazyk“. Termín *hjódzungo* se poprvé⁵⁴ objevil v přednášce anglisty Okakury Jošizaburóa o jazykovém sjednocení. V roce 1895 ve své knize *Kokugo no tame* („Pro národní jazyk“) profesor lingvistiky na Císařské univerzitě Ueda Kazutoši⁵⁵ zdůvodnil⁵⁶ nezbytnost zavedení standardního jazyka. Až do konce 19. století se však školní program výuky národního jazyka prakticky omezoval na četbu a psaní – nářečím se nadále mluvilo i v učebnách a mělo se za to, že časem standardní jazyk přirozeně vytlačí různorodé dialekty.

Změna kursu nastala na přelomu století, kdy agresivní zahraniční politika Japonska (vítězství v první válce s Čínou) se odrazila i na politice domácí. V roce 1902 byla založena Komise pro průzkum národního jazyka (*Kokugo čósa iinkai*), která měla určit konkrétní podobu standardního jazyka, který by mohl být zaveden do školní výuky.⁵⁷ Začala doba „vykořenění nářečí“, kdy použití dialektismů ve školách bylo zakázáno a porušovatelé tohoto zákazu byli nuceni nosit na krku dřevěnou ceduli – tzv. *hógen fuda* a také ztráceli body při hodnocení.

Po skončení druhé světové války se sice politika Japonska radikálně změnila, avšak „doba vyhlazení nářečí“ pokračovala i v poválečném období. Trestné cedule *hógen fuda* se používaly až do roku 1950 a potlačování nářečí v prospěch velebení standardního (tokijského)

---

⁵² Sató, 22.

⁵³ 西潟訥 (1838–1915)

⁵⁴ Ramsey 2004, 87.

⁵⁵ 上田萬年 (1867–1937)

⁵⁶ Sató, 75.

⁵⁷ Sanada, 2

jazyka, které v lidech pěstovalo komplex méněcennosti kvůli vlastní identitě, pokračovalo napříč šedesátými lety. Když se do Tokia po válce začali hrnout za prací obyvatelé ze všech regionů, necitlivé připomínky Tokijanů ke způsobu jejich řeči občas končila neštěstím: v roce 1957 se v Tokijských novinách objevila zpráva o mladé ženě, která se přistěhovala do Tokia z prefektury Šimane a po půlroce se spolu se svým dítětem vrhla pod vlak, protože neunesla neustálá okřikování od dětí ze sousedství.

Oslabení represivní politiky vůči nářečím a jejich konfrontace s všeobecnou japonštinou (*kjóćúgo*) přišlo na konci 60. let. Slovo *kjóćúgo* se poprvé objevilo v Ústavu pro výzkum národního jazyka (*Kokuricu kokugo kenkjú kai*) v roce 1949, v roce 1951 pak v návrhu novely směrnic ministerstva školství, a v novele z roku 1958 byl *kjóćúgo* definován jako „všeobecně používaný dorozumívací jazyk“,⁵⁸ jež měli žáci všech prefektur ovládnout během šesti tříd základní školy. Jednalo se o nahrazení pojmu pro jazyk prosazovaný státem s cílem oprostit se od násilné jazykové převýchovy. Obsahově se sice jednalo o totéž – jazyk obyvatel Tokia, pojem *kjóćúgo* však připouštěl určité odchylky, zatímco *hjóćžungo* byl uznán jakožto nedosažitelný ideál. Takto popisuje rozdíl mezi těmito dvěma pojmy Velký slovník národní jazykovědy z roku 1980:

„Kjóćúgo je skutečností, hjóćžungo je dokonalým vzorem. Kjóćúgo je přirozeným stavem, hjóćžungo je umělým výtvozem. Kjóćúgo je volnější normou, hjóćžungo je normou rigidní. Jinými slovy, kjóćúgo je skutečným komunikačním prostředkem, kdežto hjóćžungo je určen k pozvednutí statusu jazyka.“

Novela směrnic ministerstva školství z roku 1968 nařizovala ve čtvrtém ročníku základního vzdělání „vysvětlit žákům rozdíly mezi *kjóćúgo* a regionálním dialektem a naučit je používat *kjóćúgo*, když to vyžadují okolnosti“.⁵⁹ Tato formulace zůstala skoro beze změn i v momentálně poslední novele z roku 1998.

Sedmdesátá a osmdesátá léta je možné označit za „dobu znovuzrození nářečí“.⁶⁰ V roce 1977 Kancelář pro kulturní záležitosti uspořádala „Naléhavé sbírání a průzkum nářečí z každé oblasti“, během něhož se pořídilo cca dva tisíce hodin zvukového záznamu jednotlivých nářečí.⁶¹ Průzkum pokračoval až do roku 1985 a zachytil dialekty z přibližně dvou set míst ve všech prefekturách. Od devadesátých let začala tzv. „doba soužití všeobecného jazyka a

---

⁵⁸ Sató, 78.

⁵⁹ Sató, 78.

⁶⁰ Sató.

⁶¹ Inoue.

nářečí“.⁶² Poradní orgán ministerstva školství, vědy a kultury pro jazykové záležitosti *Kokugo šingikai* vyzval v roce 1993 k úctě vůči dialektům jakožto důležité součásti regionální kultury a tato zpráva pronikla i do školního programu.⁶³ Současně se rozmohlo použití místních nářečí lokálními firmami, které je používají při pojmenovávání svých výrobků a služeb (např. stravovací zařízení „*Umaimon'ja*“ v Ósace, autobusový spoj „*Jokappe*“ v prefekturách Ibaraki a Čiba), obchůdky se suvenýry zaplavilo zboží ozdobené nápisy v místních nářečích a prefektury a města, aby zdůraznily svou jedinečnou identitu, používají dialektismy na veřejných plochách: v heslech (uvítací cedule apod.) a také ve sděleních pro občany, na výstražných cedulích a podobně. V posledním případě mají dialektismy především funkci fatickou – slouží k tomu, aby navázaly s adresátem důvěrný kontakt a zajistily tím přijetí zprávy.

Použití nářečí v mluveném projevu se stalo častým jevem v televizních interview, kdy se mnohé celebrity ke svému dialektu hrdě hlásí. Co se týká použití dialektů v běžném životě běžnými Japonci, dotazníkové šetření provedené badatelem Satóem Kazujukim na konci 20. století mezi 2800 lidmi různých věkových kategorií v 14 japonských městech odhalilo některé souvislosti. Do komunit s přednostním užitím místního nářečí (*hógen šurjú šakai*) dle výsledků patří města Hirosaki (prefektura Aomori), Kagošima, Fukuoka, Naha (Okinawa), Hirošima, a Kóči, tedy především města západního Japonska (včetně ostrova Kjúšú). Použití místního nářečí je v jejich případě nezbytné pro zachování harmonických vztahů mezi členy společnosti. Zkoumaná města východního Japonska – Sapporo (Hokkaidó), Sendai (prefektura Mijagi), Čiba, Tokio, Macumoto (prefektura Nagano), Ógaki (prefektura Gifu) se naopak ukázala být společnostmi s centrálním postavením standardního jazyka (*kjócuógo čúšin šakai*), v jejichž každodenním životě spatřít důležitost a smysl existence místního nářečí je možné jen těžko.

Úroveň kladných odpovědí na otázku „Máte rád(a) všeobecnou japonštinu?“ je celostátně celkem vysoká, ale u starší generace v městech Kjóto, Kóči a Fukuoka je nižší – pohybuje se kolem 40%. Příslušníci střední a mladší generace mají rádi všeobecnou japonštinu více na východě (30–50%) – na západě je úroveň kladných odpovědí nízká (20–30%). Kromě toho, že mladí lidé v západním Japonsku mají méně rádi *kjócuógo*, také mají méně sebejistoty při jeho použití a nestydí se za to. Rovněž však toto šetření prokázalo znatelný sklon odtrhnout se mladé generace po celé zemi jak od standardní japonštiny, tak i od tradičních nářečí ve prospěch nových nářečních forem – *šinhógen*⁶⁴ nebo *neohógen*,⁶⁵ které mohou obsahovat

---

⁶² Sató.

⁶³ Sanada, 13.

⁶⁴ Kobajaši.

jak elementy tradičních nářečí, které se začínají znovu aktivně používat po několika desetiletích zdánlivého zapomenutí, tak i novotvary vzniklé vzájemným ovlivněním místních nebo jiných nářečí a standardního jazyka.

Jazykovou opozici východu a západu potvrdilo také dotazníkové šetření 30 tisíc lidí po celém Japonsku uskutečněné⁶⁶ v roce 1996 televizní společností NHK. Na otázku, se kterou prefekturou cítí blízkost, obyvatelé 11 prefektur zvolili „Cítím blízkost s Tokiem“, přičemž všechny tyto prefektury až na Okinawu se nacházely ve východním Japonsku. Také ve východním Japonsku více lidí odpovědělo „Chtěl(a) bych si vyzkoušet život v Tokiu“ a zjistilo se, že z 23 administrativních jednotek východního Japonska (od prefektur Gifu a Aiči na východ) v 14 tvoří většinu přistěhovalců tokijští rodáci, kdežto v západním Japonsku se takové jednotky neobjevily vůbec. Takovýto blízký vztah východního Japonska s Tokiem zjevně souvisí s přechodem k přednostnímu užití standardní japonštiny během období urbanizace.

Celkově můžeme říci, že ve vývoji postavení dialektů ve společnosti pozorujeme tendenci k poklesu jejich stigmatizace, což je ale vyvažováno tendencí k jejich nivelizaci a ústupem jejich skutečného užití v běžném životě, zejména pak ve východním Japonsku.

---

⁶⁵ Sató.

⁶⁶ Sató, 95.

Závěr

Jazyková rozmanitost japonských ostrovů, zachovaná až do druhé poloviny 19. století, podstoupila v průběhu století dvacátého drastické změny. Politika jazykového sjednocení, která měla zejména ve svých počátcích za cíl vykořenit regionální nářečí jako něco chybného a nečistého, pokračovala ve své agresivnější fázi až do padesátých let. Faktory, které ovlivnily ústup tradičních japonských nářečí, zahrnují šíření standardního jazyka prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků, jeho prosazování v školním programu a zvýšenou prostorovou mobilitu obyvatelstva, která je faktorem rozhodujícím,⁶⁷ jelikož nejlépe se jazyk uchycuje v důsledku situací, kdy je jeho použití nevyhnutelné.

Regionální jazykové rozdíly však v Japonsku přetrvávají a nejnápadnější je opozice jeho západní a východní části: geokulturní dichotomie, která se ustálila v průběhu období Edo, způsobuje, že západ a východ Japonska se nacházejí pod vlivem různých center – v oblastech Kansai (Kjóto-Ósaka-Kóbe) a Kantó (Tokio). Přestože je možné bezpochyby mluvit o úspěchu jazykové politiky v tom smyslu, že se dnes nenajde Japonec, který by v životě používal výlučně místní nářečí a nerozuměl by standardní japonštině, skutečná jazyková situace, zejména v západní části země, není tak jednoduchá.

V současném jazykovém vývoji regionů Japonska se dá s ohledem na jednotlivé jazykové rysy vytyčit několik tendencí:

a) **ústup/vymizení**: jde především o prvky tradičních nářečí, z nichž mnohé údajně odrážejí dřívější stadia vývoje jazyka Kjóta, například nosovky, spřežky *k^wa/g^wa*, rozdílná výslovnost slabik *jocugana*, palatalizované slabiky *se/ze*.

b) **přetrvání/obnovení**: týká se přetrvání nářečních prvků především v západním Japonsku (např. rysů kansaiského dialektu díky jejich popularizaci v humoristických show) a také jejich „návrat“, například když mladá a starší generace užívá lexikálních jednotek, které u prostřední generace nahradily ekvivalenty ze standardního jazyka.

c) **významový posun** nářečního prvku při zachování jeho původního tvaru (např. zjednodušení slovesného aspektu v Čúgoku a na většině Šikoku, přičemž v Kóci se rozdíl mezi stavovým a průběhovým aspektem zachovával i mezi mladými lidmi ještě na konci 20. století)

d) **změna tvaru**, neboli zrod nových tvarů při vzájemném vlivu standardní japonštiny a tradičních nářečí. Například novotvar záporu minulého času slovesa *iku* – *ikankatta* v západním Japonsku: standardní tvar *ikanakatta* vytlačil tradiční *ikazatta/ikadatta* a *ikananda*, ale byl ovlivněn zápornou částicí *n* typickou pro západní Japonsko.

---

⁶⁷ Ramsey 2004, 103.

e) **rozšíření areálu** výskytu jednotlivých rysů, například spona *ja* se ujala v prefektuře Gifu, kde se až do období Taišó používala spona *dža*. Také se spona *ja* v nedávné době rozšířila na Šikoku a v severním Kjúšú. Rozšíření areálu může být také důsledkem sloučení oblastí do nových administrativních celků, například dialekt města Mijakonodžó na Kjúšú, které před obdobím Meidži bylo součástí knížectví Sacuma, byl podobný s kagošimským, po sloučení města s novou prefekturou Mijazaki se však postupně asimiloval s nářečím Hjúga používaným na území Mijazaki.

Cílem této práce bylo podat synchronní i diachronní přehled japonských nářečí a zhodnotit vývoj jejich postavení v japonské společnosti. Jelikož se jedná o práci přehledovou, nebyl zde prostor věnovat se hlouběji jednotlivým dialektům či jejich vývojovým tendencím. Doufám však, že právě díky přehledové koncepci práce poslouží jako úvod do problematiky a odrazový můstek dalším badatelům, ať už z oblasti japonských studií, nebo dialektologie jiných jazyků.

Seznam literatury

Tištěné zdroje

- Čermák, František. *Jazyk a jazykověda*, Praha: Karolinum, 2001.
- Hino, Sukezumi. *Nihon no hógengaku*, Tókjó: Tókjódó šuppan, 1986.
- Hirajama, Teruo. *Nihon no kotoba širízu*, Tókjó: Meidži šoin, 1997.
- Jamaguči, Akiho; Suzuki, Hideo; Sakanaši, Rjúzó; Cukimoto, Masajuki. *Nihongo no rekiši*, Tókjó: Tókjó daigaku šuppankai, 1997.
- Kamei, Takaši; Kóno, Rokuró; Čino, Eiči. *Nihon rettó no kotoba*, Tókjó: Sanseidó, 1997.
- Kobajaši, Takaši; Šinozaki, Kóiči. *Gaidobukku hógen kenkjú*, Tókjó: Hicudži šobó, 2003.
- Kokugo gakkai. *Kokugogaku daidžiten*, Tókjó: Tókjódó, 1981.
- Kraemerová, Alice. *Úvod do japanologie: Jazyk a literatura*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2000.
- Lotko, Edvard. *Slovník lingvistických termínů pro filology*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2003.
- Miller, Andrew. *The Japanese Language*, Tokyo: Tuttle, 1967.
- Óniši, Takuičiró. *Gendai hógen no sekai*, Tókjó: Asakura šoten, 2012.
- Ramsey, S. Robert. *Language Change in Japan and the Odyssey of a Teisetsu*. *Journal of Japanese Studies*, Vol. 8, No. 1 (Winter, 1982), pp. 97–131.
- Ramsey, S. Robert. *The Japanese Language and the Making of Tradition*. *Japanese Language and Literature*, Vol. 38, No. 1 (Apr., 2004), pp. 81–110
- Reischauer, Edwin O.; Craig, Albert M. *Dějiny Japonska*. Praha: NLN, 2009
- Sanada, Šindži. *Hógengaku*. Tokjo: Asakura šoten, 2011.
- Sató, Kazujuki; Joneda, Masato. *Dó naru Nihon no kotoba: Hógen to kjóćúgo no jukue*. Tókjó: Taišúkan šoten, 1999.
- Sugimura, Takao. *Kjúšú hógen onsei no šosó* v Fukuoka kjóiku daigaku kijó, č. 59, 2010.
- Šinozaki, Kóiči. *Šuššinči (inaka) ga wakarú! Kizukanai hógen*. Tókjó: Mainiči šinbunša, 2008.
- Tai, Eika. *Rethinking Culture, National Culture, and Japanese Culture*. *Japanese Language and Literature*, Vol. 37, No. 1, Special Issue: Sociocultural Issues in Teaching Japanese: Critical Approaches (Apr., 2003), pp. 1-26
- Tokugawa, Munemasa. *Nihon no hógen čizu*, Tókjó: Čúókóronša, 1979.
- Watanabe, Minoru. *O podstatě japonského jazyka*, Praha: Karolinum, 2000.

Elektronické zdroje

Atlas ohrožených světových jazyků UNESCO. <<http://www.unesco.org/culture/languages-atlas/index.php>>

Inoue, Fumiko; Tahara, Hiroši. *Zenkoku hógen danwa širjó détabésu no sakusei ni mukete*.
<http://nihongo.osaka-shoin.ac.jp/ddjd.pdf>

Moro, Šigeki. *Tokuicu no „Njzegamon“ kundoku wo meguru ni, san no mondai*.
<http://moromoro.jp/morosiki/resources/200703Waseda.html>.

Osnova pro mapy Japonska.

<http://chizu-chizu.org/wp-content/uploads/2010/11/japan_debt_draft.png>